

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Postoje vůči lidem se zrakovým postižením a
poskytovaná podpora v ČR**

Bakalářská práce

Autor:	Michaela Jiráková
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce:	Mgr. Terezie Hradilková

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Michaela Jiráková
Studium:	U1274
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce ve veřejné správě
Název bakalářské práce:	Postoje vůči lidem se zrakovým postižením a poskytovaná podpora v ČR
Název bakalářské práce AJ:	Attitudes towards Persons with Visual Impairment and the Support Provided in the CZ

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Hlavním cílem práce je popsat systém péče o osoby se zrakovým postižením v ČR a přiblížit postoje sociálních pracovníků vůči lidem se zrakovým postižením. V teoretické části se budu věnovat problematice sociálních služeb, dávek, institucím a organizacím pro podporu a péči. V části praktické se zaměřím na zjištění postojů u vybraných cílových skupin, k tomu využiji kvalitativní metody polostrukturovaných rozhovorů s jejich analýzou. Studijní zdroje: SMÝKAL, J. Pohled do dějin slepeckých spolků, Brno: Slepecké muzeum SONS v Brně, 2000. MICHALÍK, J. a kol. Zdravotní postižení a pomáhající profese, Praha: Portál, 2011. CHVÁTALOVÁ, H. Jak se žije dětem s postižením, Praha: Portál, 2012 Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách (ve znění pozdějších předpisů)

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	Mgr. Terezie Hradilková
Oponent:	JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	5. 2. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 15. 3. 2016

Michaela Jiráková

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Terezii Hradilkové za odborné vedení, podněty, podporu a trpělivost při naší spolupráci na bakalářské práci.

Abstrakt

JIRÁKOVÁ, Michaela. *Postoje vůči lidem se zrakovým postižením a poskytovaná podpora v ČR*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Bakalářská práce je věnována postojům k lidem se zrakovým postižením a podpoře poskytované v ČR. Zkoumá postoje a přístup sociálních pracovníků k osobám se zrakovým postižením, jejich znalosti této problematiky a dále postoje osob se zrakovým postižením k jim poskytované podpoře.

Teoretická část práce je věnována charakteristice zrakového postižení a s ním spojenými specifiky, objasnění pojmu sociální pracovník a seznámení s podporou poskytovanou osobám se zrakovým postižením. Praktická část se věnuje metodologii a interpretaci dosažených výsledků. Zvolen byl kvalitativní výzkum prostřednictvím rozhovorů s jejich následnou analýzou, která dává odpověď na hlavní cíl výzkumu. V závěru pak dochází k shrnutí získaných výsledků.

Klíčová slova: osoba se zrakovým postižením, sociální pracovník, postoj, podpora.

Abstrakt

JIRÁKOVÁ, Michaela. *Attitudes Towards Visually Challenged Persons And Support Provided in CR*. Hradec Králové, 2016. Bachelor Degree Thesis. The Hradec Králové University, Institute of Social Work

The bachelor thesis deals with attitudes towards visually challenged persons and the support provided in the Czech Republic. The paper investigates the attitudes and approach of social workers to visually challenged persons, their knowledge of the whole range of problems, as well as attitudes of visually challenged persons to the support they are provided with.

The theoretical part of the thesis deals with characteristics of visual handicaps and special aspects connected with them, explaining the term social worker and detailing the support provided to visually challenged persons. The practical part of the thesis deals with methodology and interpretation of the obtained results. The selected method was qualitative research by means of interviews, followed by their analysis, which gives answers to the main aim of the research. In the conclusion, the achieved findings are summarised.

Key Words: visually challenged person, social worker, attitude, support.

Obsah:

Úvod	8
1. Zrakové postižení	10
1.1 Klasifikace zrakového postižení	10
1.2 Osobnost člověka s těžkým zrakovým postižením	12
1.3 Postoje k osobám se zrakovým postižením	14
1.4 Komunikace s osobami se zrakovým postižením	15
2. Sociální pracovník	18
3. Podpora osob se zrakovým postižením poskytovaná v ČR.....	21
3.1 Zdravotnictví.....	21
3.2 Školství	22
3.3 Sociální oblast.....	25
3.3.1 Dávky	25
3.3.2 Služby.....	26
3.4 Podpora pracovního uplatnění osob se zrakovým postižením.....	29
4. Metodická část.....	32
4.1 Vymezení hlavního a dílčích cílů výzkumu	32
4.2 Metoda výzkumného šetření	33
4.3 Výsledky výzkumu a interpretace dat.....	37
4.4 Vyhodnocení hlavního výzkumného cíle	50
Závěr.....	52
Seznam použitých tabulek	54
Seznam použité literatury	55

Úvod

Bakalářská práce se věnuje občanům s těžkým zrakovým postižením (dále jen se zrakovým postižením), tedy těm, jejichž poškození zraku je takového stupně, že významně ztěžuje provádění každodenních běžných činností a optická korekce (brýle, čočky) není postačující nebo nemá, vzhledem k povaze zrakového postižení, žádný význam. Podle výsledků výběrového šetření ČSÚ z roku 2007 je v ČR celkem přes 60 tisíc občanů se zrakovým postižením, z toho téměř 17 tisíc s těžkým zrakovým postižením. Právě těm se chci ve své práci věnovat, neboť oni jsou těmi, kdo využívají poskytovanou podporu, která jim má umožnit či pomoci začlenit se do společnosti. Práce je zaměřena na dospělé osoby se zrakovým postižením.

K lidem se zrakovým postižením je nutné přistupovat s tolerancí, trpělivostí, ale i respektem a rovnocenným přístupem, bez podceňování či soucitu. Je důležité se k těmto lidem chovat jako ke svéprávným, plnohodnotným osobám, které potřebují pouze nezbytnou podporu.

Česká republika se smluvně zavázala podepsáním Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, která vstoupila v platnost 28. října 2009, „*podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti.*“ Práce sociálních pracovníků by měla směřovat k tomu, aby tato práva a svobody nebyly upírány či opomíjeny a měla by se podílet na uplatňování těchto principů a také na seznamování celé společnosti, pro kterou je Úmluva závaznou, se zásadami, jak k lidem se zdravotním postižením přistupovat a co jim má být poskytnuto. Svým postojem by se měli zvláště sociální pracovníci podílet na vytvoření podmínek, které umožní „*přístup ke zdravotní péči a vzdělávání a k informacím a komunikaci, aby osoby se zdravotním postižením mohly plně užívat všechna lidská práva a základní svobody*“.

Cílem této práce je zjistit, jaký mají pracovníci v sociální oblasti, konkrétně sociální pracovníci, postoj k lidem se zrakovým postižením, jak znají problematiku osob se zrakovým postižením, zda vědí, jak s těmito lidmi komunikovat, zda tuší co působí lidem se zrakovým postižením v jejich každodenním životě největší problémy, co je nejvíce limituje v jejich plnohodnotném zařazení do společnosti a jak naopak zpětně lidé se zrakovým postižením vnímají přístup těchto pracovníků, jaké mají

s přístupem sociálních pracovníků zkušenosti a zároveň seznámení s podporou těchto osobám směřované, jejich postoj k této podpoře, její účelnost a účinnost.

Myslím, že reflexe přístupu a jednání sociálních pracovníků od klientů je důležitá a může se uplatnit při zkvalitnění služeb a komunikace s lidmi se zrakovým postižením. Dále by případné připomínky a postřehy, ze strany osob se zrakovým postižením, mohly vést k pomoci při metodickém vedení sociálních pracovníků v komunikaci a práci s lidmi s tímto handicapem a zkvalitnění podpory jim adresované. Doporučený rozsah práce sice nedovoluje hlubší pohled na tematiku osob se zrakovým postižením, ovšem i toto nepatrné dotknutí se dané problematiky může mít svůj význam.

Problematika osob se zrakovým postižením mě dlouhodobě zajímá, a to vzhledem k mým osobním zkušenostem při výchově nevidomého syna, takže jsem částečně vycházela i ze svých poznatků. Každý pohled na danou problematiku má tak svůj význam jak pro mě osobně, tak případně pro osoby, které se s lidmi s těžkým zrakovým postižením setkávají a jednají s nimi.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole dojde k seznámení s problematikou zrakového postižení. Pojednává o klasifikaci zrakového postižení, kde je vysvětleno, proč právě osoby s těžkým zrakovým postižením jsou objektem bakalářské práce, následně o osobnosti lidí se zrakovým postižením a postojům k osobám s tímto postižením a o specifikách komunikace s těmito lidmi. V druhé kapitole bude objasněn pojem sociální pracovník. Ve třetí kapitole dojde k obeznámení s podporou poskytovanou lidem se zrakovým postižením v ČR. Ve čtvrté kapitole bude vyhodnocen výzkum provedený v rámci této bakalářské práce, kdy data byla zpracovávána kvalitativní metodou a vychází z polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky a s lidmi se zrakovým postižením. Kvalitativní metoda byla zvolena, pro získání hlubšího náhledu na zvolené téma.

1. Zrakové postižení

Podle výsledků výběrového šetření ČSÚ z roku 2007 je v ČR celkem přes 60 tisíc občanů se zrakovým postižením, z toho necelých 17 tisíc s těžkým zrakovým postižením.

Zrak je smysl, díky němuž vnímá člověk světlo, barvy, tvary. Jeho důležitost dokládá poznatek, že cca 85 - 90% informací o okolním prostředí vnímáme právě pomocí zraku. (Jesenský, 1988)

„Zrakové vnímání přináší za normálních okolností většinu informací o okolním světě a umožňuje tak člověku získat mnohé zkušenosti, porozumět mu a orientovat se v něm.“ (Vágnerová, 2004, s. 199)

Stupeň zrakového postižení ovšem není rozhodujícím faktorem ve schopnosti a možnosti zařazení a začlenění do společnosti. Mezi další rozhodující vlivy patří také osobnost člověka se zrakovým postižením, jeho životní přístup a vnitřní síla a schopnost se vyrovnat s handicapem a také postoj prostředí, kterým osoba se zrakovým postižením prochází. Mezi důležité postoje patří také postoje sociálních pracovníků, kteří mohou mít velký podíl na začlenění osob s tímto postižením do společnosti. V této kapitole dojde k seznámení s charakteristikou osob se zrakovým postižením a se souvislostmi spojenými s tímto handicapem, které mohou mít vliv na sociální vztahy s lidmi, v tomto případě se sociálními pracovníky. Znalosti specifík zrakového postižení spolu s informovaností o schopnostech a možnostech lidí se zrakovým postižením formuje postoj a pohled na lidi s tímto postižením.

1.1 Klasifikace zrakového postižení

Podstatou zrakového vnímání je oční zpracovávání světelných podnětů o různých vlnových délkách ve spektru 400 – 700nm. Světelné paprsky prochází soustavou průhledných tkání, označovaných jako optický systém oka. Tento systém tvoří rohovka, oční komorová voda, čočka a sklivec. V tomto optickém systému dochází k lámání světelných paprsků, kdy posléze na oční sítnici dojde k vytvoření obrazu pozorovaného objektu. V místě, kde dojde k dopadu světla, vznikne podráždění a tento vzruch je převeden zrakovou dráhou do zrakového centra v mozku. (Pitrová, 1993)

Stupně zrakových vad

Na dělení klasifikace zrakového postižení lze nahlížet z několika pohledů. Květoňová-Švecová dělí postižení zraku podle příčin vzniku na postižení orgánové a funkční. Při orgánovém postižení bývá poškozen přímo zrakový orgán, při postižení funkčním je jeho výkon pouze oslaben. (Květoňová-Švecová, 2000)

Jiné dělení popisuje Ludíková, která postižení zraku dělí na vrozené a získané. (Ludíková, 2006)

Podle stupně zrakového postižení je dělením zrakových vad následující:

- osoby nevidomé,
- osoby se zbytky zraku,
- osoby slabozraké,
- osoby s poruchami binokulárního vidění

Nevidomost

Osoby nevidomé se řadí do skupiny osob s nejtěžším stupněm zrakového postižení. Ludíková definuje nevidomost jako ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 - světlocitu. (Ludíková, 2006)

Osoby nevidomé nemohou pomocí zraku vnímat své okolí, a tak jsou odkázány na ostatní smysly a to především sluch a hmat. V jejich životě hraje velmi specifickou a důležitou roli také paměť. V běžném životě jim pomáhají kompenzační pomůcky.

Začlenění a fungování ve společnosti u těchto osob bývá problematické vzhledem k nedostatečné podpoře vyrovnávání šancí pro tyto osoby a často i neuvědoměním si a neznalostí skutečných problémů a těžkostí způsobených nevidomostí. „*Hodně pomáhá, když okolí přijme, že řada věcí nevidomým a v jejich okolí jde pomaleji a vyžaduje více času, a pokud to přijme jako samozřejmou, nedílnou součást nevidomosti.*“ (Chvátalová, 2001, s. 47)

Osoby se zbytky zraku

Ve své podstatě se jedná o téměř nevidomé, u kterých se však zcela nevylučuje zlepšení ostrosti jejich zraku, možné je ale také zhoršení a to až do úplné slepoty.

Přístup k těmto osobám je zcela individuální a závisí na míře jejich postižení. Některé jsou např. schopny používat pouze texty v Braillově písmu, některé ale mohou, za pomoci pomůcek, číst i v černotisku. V každém případě jsou tyto osoby také zcela odkázány na kompenzační pomůcky a podpora jim poskytovaná bývá ve stejném rozsahu jako u osob nevidomých.

Osoby slabozraké

Osoby, u kterých nastal nevratný pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně. Nebo také může být zorné pole zúženo na 20 stupňů bilaterálně, a to bez ohledu na centrální zrakovou ostrost. Slabozrakost se dále dělí na lehkou (do 6/60) a těžkou (pod 6/60 do 3/60 včetně). Příčinou může být vrozené nebo získané postižení způsobené vlivem mnoha onemocnění jako je krátkozrakost, dalekozrakost, nystagmus, nebo atrofie zrakového nervu (Květoňová-Švecová, 1993).

Oproti předchozím skupinám, je začlenění takto postižených osob do společnosti, při dodržení daných pravidel, mnohem snazší, společností jsou přijímány jako rovnocenné. Stupeň jejich postižení není takový, aby snižoval schopnost samostatnosti.

1.2 Osobnost člověka s těžkým zrakovým postižením

„V psychologii je osobnost jedinečná shrnující jednotu všech podstatných duševních vlastností a dějů člověka, která se utváří a projevuje v jeho společenských vztazích, je založena na jednotě jeho těla a slouží k jeho přizpůsobení na tyto vnější a vnitřní podmínky.“ (Čálek, 1992, s. 10)

Pokud dojde k nedostatečnosti v některé z oblastí, ze kterých se skládá a formuje osobnost, může to mít významný vliv na tuto jednotu. Těžké zrakové postižení má vliv na poznávací procesy, představivost (hlavně u vrozených zrakových vad) a orientaci, dále na motorický vývoj a socializaci.

Vizuální vnímání a poznávání světa je nutné kompenzovat vnímáním ostatními smysly, především sluchem a hmatem. Rozvoj myšlení u lidí se zrakovým postižením je spjat s řečí a využitím verbální komunikace jako další z možných kompenzačních prostředků pro poznávací proces.

Motorický vývoj je ovlivněn převážně u lidí s těžkou zrakovou vadou vrozenou, kdy motivace k pohybu je minimální a je žádoucí využít ozvučených předmětů

k upoutání pozornosti a vyvolání zvědavosti s následnou potřebou se za zvukem pohybovat. U dospělých osob může být překážkou v pohybu obava ze zranění a nezvládnutý samostatný pohyb, tedy případ, kdy je osoba se zrakovým postižením odkázána pouze na doprovod jiné osoby a v důsledku toho dochází k nedostatečnému pohybu.

Sociální začlenění je ztíženo problémy s orientací, což může vést až k izolaci osoby se zrakovým postižením v prostředí známém a tedy bezpečném. Další bariérou může být nevyužívání neverbální komunikace, případně nevhodné nebo nevědomé verbální projevy (automatismy, držení těla apod.). Osobám se zrakovým postižením není vlastní chování, které je získávané nápodobou, což může vést k horšímu vnímání tohoto člověka v sociálních vztazích. Také vykonávání některých činností jiným způsobem než je běžný u většinové společnosti může být přítěží v začlenění do této společnosti.

„Primárně biologický jev, těžká ztráta zraku, dostává tak společenský a tedy i mezilidský význam právě proto, že ovlivňuje činnost postiženého jedince a mění jeho životní možnosti.“ (Čálek, 1992, s. 14)

Vývoj osobnosti člověka se zrakovým postižením je obdobný s vývojem osobnosti vidícího člověka. V interakci s prostředím a zkušenostmi, které člověk se zrakovým postižením získává, dochází k formování osobnosti, sebehodnocení, pohledu na sebe a své postižení, na přijetí role ve společnosti. Pokud dochází u osoby se zrakovým postižením ke standardnímu výchovnému vedení a běžnému sociálnímu začlenění, také osobnost by měla být utvářena bez rozdílů od vidících osob. Ovšem jak výchova, tak společenské vztahy mohou být zrakovou vadou limitovány.

„Závažnější zrakové postižení omezuje možnost získat všechny potřebné sociální zkušenosti a naučit se reagovat požadovaným způsobem.“ (Vágnerová, 2012, s. 200)

Rozhodující je tedy prostředí, ve kterém se osoba se zrakovým postižením pohybuje a schopnost prostředí zprostředkovat této osobě zkušenosti a informace důležité pro orientaci v životě. Biologická část osobnosti neboli jakési vrozené nastavení osobnosti, má také vliv na přístup k vyrovnání se s postižením a na akceptaci tohoto vrozeného či získaného handicapu. *„Akceptace vady na straně postižené osoby znamená, že pochopí a uzná svá omezení, ale zároveň si přeje nalézt si v rámci těchto hranic maximální životní naplnění.“ (Čálek, 1992, s. 87)*

1.3 Postoje k osobám se zrakovým postižením

Jak již bylo uvedeno výše, vrozená stránka osobnosti je jen jednou z částí utvářející osobnost. Významnou měrou se na dotváření osobnosti podílí prostředí, ve kterém se člověk se zrakovým postižením pohybuje, vztahy, kterých se účastní. Postoje, které jsou k lidem se zrakovým postižením zaujímány, určují i vývoj osobnosti a postoj lidí se zrakovým postižením ke svému handicapu. Postoje nejsou vrozené, ale utvářejí se v kontextu se zkušenostmi, vědomostmi, sociokulturními vlivy společnosti.

„Postoj je odvozenou motivační dispozicí, která má svůj vnitřní a vnější projev. Jeho vnitřní součástí tvoří složka citová a kognitivní, to znamená poznání a celkové hodnocení situace, s jeho významem, který pro člověka má. Jeho vnějším projevem je tendence reagovat na daný podnět určitým, dosti podobným a tudíž predikovatelným způsobem chování.“ (Vágnerová, 2004, s. 14)

V případě, že je emocionální složka v převaze nad složkou kognitivní, je postoj veden pocity a při nedostatku znalostí problematiky zrakového postižení je na lidi s těžkým zrakovým postižením pohlíženo se soucitem, případně jsou předmětem rozličných předsudků.

To vede často k situaci, kdy se lidé se zrakovým postižením musí vyrovnávat nejen se svým handicapem ale i s těmito předsudky, které se vůči jejich postižení tradují v důsledku nedostatečnosti informací. Může se jednat o předsudky podceňující, tedy soucitné, nebo předsudky odmítavé, kdy jsou osoby se zrakovým postižením osoby brány za méně inteligentní, či dokonce mentálně postižené, neužitečné, případně předsudky idealizující, kdy jsou osoby se zrakovým postižením označovány za lepší, obdařené vyvinutějšími ostatními smysly.

Postoj k lidem se zrakovým postižením se vyvíjí na základě informovanosti o problematice zrakového postižení a zkušeností získaných ze setkání s osobami se zrakovým postižením. *„Přijetí jinakosti, ne v možnostech nevidomých, ale ve způsobu, jak dosáhnout cíle...“* (Chvátalová, 2001, s. 47) Právě znalosti specifík zrakového postižení přispívá k utváření realistického postoje k těmto lidem bez různých předsudků. Přejít od pečování o lidi se zrakovým postižením k nutné podpoře s motivací k aktivní spolupráci a zkompetentňování osob se zrakovým

postižením vypovídá, že v odborných kruzích je jedinečnost osobností lidí se zrakovým postižením stále více vnímána a akceptována.

Základním a zásadním postojem k lidem se zrakovým postižením je jednat a komunikovat s nimi, jako s rovnocennými osobami, ač se zrakovým postižením. Tento postoj nemusí být naplněn ze strany laické veřejnosti, ovšem měl by být jasný a neoddiskutovatelný ze strany sociálních pracovníků.

1.4 Komunikace s osobami se zrakovým postižením

J. W. Wander Zanden používá k definici komunikace následující: „*Komunikace je proces, jímž lidé předávají informaci, ideje, postoje a emoce jiným lidem*“. (Zanden in Nakonečný, 2009, s. 288)

„*Všeobecně je komunikace nejednou charakterizována jako úspěšné vyslání a přijetí nějakého smysluplného sdělení, tedy jako proces přenášení poselství od zdroje k příjemci pomocí vyjádření*.“ (Mišovič, 2015, s. 12)

Neverbální komunikace je nedílnou součástí komunikační kompetence, tedy schopnosti komunikovat odpovídajícím způsobem v rozličných situacích s různými lidmi. Absence vnímání neverbální komunikace u osob se zrakovým postižením tuto schopnost významně ztěžuje. „*V různých praktických příručkách o komunikaci se hovoří o důležitosti očního kontaktu, který doprovází slovo, o práci s různými částmi těla pro komunikaci, o důvěryhodnosti mluvího, o vyjadřování emocí různými způsoby a mnoha dalších aspektech neverbálních projevů. Berme v úvahu, že se u neverbální komunikace projevují nejen různé kulturní a sociální rozdíly, z nichž můžeme vyčíst mnoho informací o partnerech dialogu*.“ (Heger, 2012, s. 37)

Zároveň chybějící, či naopak nesouvisející gesta (houpání, mrkání, mačkání očí...) lidí se zrakovým postižením mohou přispět k nesprávnému vnímání těchto osob a vlivu na postoj k nim. Je nutné si uvědomit, že komunikace s osobami se zrakovým postižením má svá specifika, ale v zásadě se od běžné komunikace neliší a v současné době, zásluhou vhodných kompenzačních pomůcek, není zásadní problém ani v komunikaci písemné.

Přesto má komunikace s osobami se zrakovým postižením svá specifika, která je vhodné znát, zvláště pro pomáhající profese, kde je důležité vytvořit si vzájemně jakýsi druh vztahu a postoj.

Autoři manuálu pomoci nevidomým uvádějí některé zásady dobré komunikace s osobami se zrakovým postižením:

- Pozdravit jako první a představit se, s ohledem na to, že osoba se zrakovým postižením neví, že se na ni obracíte a díváte.
- Podání ruky je pro osobu se zrakovým postižením přiřazením hlasu ke skutečné osobě. Většinou člověk se zrakovým postižením sám při pozdravu podává také ruku.
- Při rozhovoru se obracet přímo na osobu se zrakovým postižením, nemluvit o ní s průvodcem či asistentem, kteří pouze doprovázejí.
- Popisovat slovně procedury, které probíhají. Při opuštění místnosti sdělit na jak dlouho apod.
- Nemít obavy z používání slov jako ukážu vám, podívejte atd. Osoby se zrakovým postižením tato slova také používají při haptickém prohlížení.
- Mluvit přirozeně, přesně a konkrétně.
- Pomoci při orientaci, ovšem nevnucovat. Nepostrkovat, lépe navigovat slovně (vlevo je věšák apod.).
- Neprojevovat soucit, pouze pochopení.
- Nepřemisťovat věci nevidomého bez jeho vědomí.
- Při čtení dokumentu či textu osobě se zrakovým postižením, nedělat výběr toho, co považujete za důležité, ale nechat na této osobě v jakém rozsahu si přeje text slyšet.
- Zvolit, pokud možno, co nejméně rušivé prostředí.
- Pomoci při vyplňování formulářů.
- Umožnit osobě se zrakovým postižením využít jí používané kompenzační pomůcky.
- Počítat s pomalejším průběhem jednání a vytvořit si odpovídající časový prostor.
- Neostýchat se a taktně upozornit na ušpinění, či roztržení oděvu. Osoba bez zrakové kontroly na tento stav sama nepřijde.

- Vodící pes, se kterým může člověk se zrakovým postižením přijít, se plně soustředí na svoji práci a bez souhlasu majitele nesmí být hlazen, krmen apod. (Hošová a kol., 2015)

S h r n u t í:

Úvodní kapitola se pokouší o charakteristiku osob se zrakovým postižením a těch specifíků, která ovlivňují vznik, formování a podobu postojů vůči lidem s tímto postižením.

Osoby se zbytky zraku a osoby nevidomé, tedy osoby s těžkým zrakovým postižením, potřebují pro každodenní život a začlenění do společnosti nutnou podporu. Pochopení rozdílnosti osob se zrakovým postižením v poznávacích procesech, orientaci, vnímání a představitosti vede k objevení vhodného přístupu k těmto osobám, nalezení a vytvoření podmínek pro jejich plnohodnotný život.

Pracovníci pomáhajících profesí a jejich postoj k lidem se zrakovým postižením mohou mít významný vliv na minimalizaci důsledků postižení.

Pro vytvoření konstruktivního vztahu mezi sociálními pracovníky a osobami se zrakovým postižením, který vede k individuálnímu přístupu a cílené podpoře, je důležitá vhodně zvolená komunikace, opírající se o znalost specifíků, kterou komunikace s lidmi se zrakovým postižením má. Žádoucí je jednat s osobou se zrakovým postižením rovnocenně, přímo, nikoliv se obracet na případnou doprovázející osobu, či asistenta, dále umožnit využití kompenzačních pomůcek. Důležitá je také přirozenost v jednání. Nemělo by docházet k vnucování pomoci a ani k přehnané péči.

2. Sociální pracovník

Vymezení pojmu „sociální pracovník“ a předpokladů, které by sociální pracovník měl splňovat a na základě kterých by měl zaujímat postoje ve svém profesním životě, tedy i k osobám se zrakovým postižením, bude věnována následující kapitola. Praktická část se v návaznosti pokusí najít odpověď na to, co je pro utváření postojů sociálního pracovníka vůči lidem se zrakovým postižením nejvýznamnější.

Profese sociálního pracovníka je vymezena zákonem 108/2006Sb., o sociálních službách, kde se uvádí v § 109:

„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.“

Zákon také určuje základní předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka, což je způsobilost k právním úkonům, zdravotní a odborná způsobilost - tedy dosažení požadované kvalifikace.

Sociální práce je jednou z pomáhajících profesí. Sociální pracovník je tedy teoreticky připravený, v oboru sociální práce vzdělaný, profesionální „pomocník“, který musí splňovat i řadu osobnostních charakteristik, protože do pracovního procesu vstupuje také jeho osobnost.

Ve chvíli, kdy končí nebo selhávají možnosti běžné mezilidské pomoci, přichází sociální pracovník. (Kopřiva, 1997)

Musil říká, že komplexní posouzení životní situace klienta spočívá v tom, že je vnímána jako řetězec vzájemně propletených problémů různého druhu ať již zdravotních, osobnostních, právních, ekonomických, vztahových atd. Proto se sociální pracovník na základní úrovni učí znát a využívat pojmy a teorie těchto a dalších oborů a spolupracuje s odborníky daných odvětví. (Musil, 2007)

Obecné předpoklady sociálního pracovníka uvádí Matoušek (1997: s. 52-54)

Zdatnost a inteligence - často práce s imobilními zdravotně postiženými či seniory

- sebevzdělávání, multidisciplinární obor

Přitažlivost - působení na klienta, žádoucí spontánní sympatie

Důvěryhodnost - vnímání pracovníkovy čestnosti

- nutná diskrétnost, spolehlivost, využívání moci, porozumění, též fyzický vzhled, chování, opravdovost, zájem

Komunikační dovednosti - přítomnost, naslouchání, empatie, analýza informací, pomoc s vyjádřením a popsáním situace, problému, pocitů

- empatie - porozumění světu klienta.

Havrdová (1999) vytvořila soustavu kompetencí sociálního pracovníka:

- Rozvíjet účinnou komunikaci
- Orientovat se a plánovat postup
- Podporovat a pomáhat k soběstačnosti
- Zasahovat a poskytovat služby
- Přispívat k práci organizace
- Odborně růst

Mezi další dovednosti a vlastnosti, která by neměly sociálnímu pracovníkovi chybět, je respekt ke klientovi, schopnost improvizace, kreativita, umění vést a nepřebírat zodpovědnost za klienta, rozhodnost, ochota učit se nové a získávat další vědomosti, ať již od kolegů, supervizorů či na kurzech, přednáškách apod.

Každý sociální pracovník se ve své praxi může setkat s osobou se zrakovým postižením. Měl by být proto vybaven základními znalostmi tohoto postižení a specifiky týkajícími se komunikace s osobou se zrakovým postižením.

„Sociální pracovník, který dohromady neví nic o tom, jak člověk se zrakovým postižením může komunikovat, pohybovat se, studovat, zvládat péči o malé dítě nebo navazovat společenské vztahy, je nutně bezradný a nadělá víc škody než užitku.“
(Seifert, 2010, s. 7)

S h r n u t í:

Sociální pracovník je pomáhající profese, kdy předpokladem pro výkon tohoto povolání je odborná způsobilost, způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost a zdravotní způsobilost. Mimo těchto zákonem daných předpokladů musí disponovat určitými osobnostními vlastnostmi zásadními pro práci s lidmi. Odborný záběr sociálního pracovníka zasahuje do dalších oborů a seznámení se s problematikou různých cílových skupin, s jejich specifiky a potřebami v kontextu každodenního života je pro jeho práci a utváření postojů zásadní. Posouzení profesní zdatnosti a její promítnutí do postojů k lidem se zrakovým postižením je předmětem výzkumné části práce.

3. Podpora osob se zrakovým postižením poskytovaná v ČR

Veškerá poskytovaná podpora by měla směřovat k sociálnímu začleňování osob se zrakovým postižením. Toto vystihuje Úmluva o právech osob se zdravotním postižením v článku 19, kde je uvedeno, že je uznáno rovné právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství a budou přijata účinná a odpovídající opatření, aby osobám se zdravotním postižením usnadnily plné užívání tohoto práva.

Těmito opatřeními je právě poskytovaná podpora. Podpora lidí se zrakovým postižením je mnohaoborová. Mezi základní obory podílející se na podpoře osob se zrakovým postižením patří:

- zdravotnictví
- školství
- sociální oblast
- podpora pracovního uplatnění

Zde se významně projevuje, jak jsou tyto pomáhající profese provázány a jak důležitá je vzájemná znalost a spolupráce mezi těmito profesemi. Vzorovým propojením je spolupráce mezi oftalmology a organizacemi poskytujícími ranou péči, která se podílí na důsledné depistáži již od raného dětství.

3.1 Zdravotnictví

Osoby se zrakovým postižením využívají některé specifické prostředky pro kompenzaci jejich postižení poskytované z kapitoly veřejného zdravotního pojištění. V České republice je systém poskytování zdravotní péče založen na principu solidarity, kdy je povinností každého občana přispívat do systému zdravotního pojištění, což se týká jak zaměstnanců, za které část pojistného hradí zaměstnavatel, tak osob samostatně výdělečně činných. Také za osoby, které nejsou výdělečně činné (poživatelé některé z forem důchodu, nezaopatřené děti atd.) je odváděno pojistné, a to státem.

Pro osoby se zrakovým postižením jsou, mimo nespecifické zdravotní péče, ze zdravotního pojištění hrazeny zdravotnické prostředky, a to na základě poukazu vystaveného specialistou (oftalmologem) jako např. brýle, bílá hůl, koncovky k holi apod.

Oftalmologickou péči poskytují státní a soukromé ambulantní ordinace, specializovaná pracoviště v nemocnicích i soukromé kliniky. Příkladem zdravotnického zařízení s komplexní a profesionální péčí je Centrum zrakových vad. Toto zařízení je součástí Fakultní nemocnice Motol v Praze. Mimo všeobecné oftalmologické ambulantní péče jako je diagnostika, terapie, korekce refrakčních vad, zraková stimulace, poskytuje i další doplňkové služby jako doporučení vhodných speciálních kompenzačních pomůcek a jejich předpis, aplikace měkkých kontaktních čoček, vyšetření zraku u dětí v preverbálním období a také u osob s postižením kombinovaným. Dále centrum poskytuje sociální poradenství, speciálně pedagogické poradenství či psychologické vyšetření dětí. (Hůrková a kol., 2014)

3.2 Školství

Tato práce se věnuje dospělým osobám se zrakovým postižením, avšak pro samostatnost v dospělosti je vzdělání, od kterého se odvíjí možnosti uplatnění v dospělosti, důležitým faktorem, kterému je zde tedy také věnována pozornost. V současnosti je v ČR snaha o inkluzivní vzdělávání, které by splňovalo závazky dané Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením. Stát by měl mimo jiné zajistit, aby osoby se zdravotním postižením měly na rovnoprávném základě s ostatními přístup k inkluzivnímu, kvalitnímu a bezplatnému základnímu a střednímu vzdělávání v místě, kde žijí a aby jim byla poskytnuta nezbytná podpora umožňující toto vzdělávání.

Osoby se zrakovým postižením mohou navštěvovat speciální základní a střední školy pro studenty se zrakovým postižením nebo mohou být zařazeny v rámci integrace do škol běžných. Výběr školy se odvíjí převážně od schopností dítěte, možností rodiny a jejího rozhodnutí.

Návštěva speciální školy zajistí, že se žákovi dostane individuální přístup. Učitelé na těchto školách jsou speciální pedagogové proškolení v oboru tyflopédie, kteří kromě základního učiva učí žáky také specifické dovednosti jako je např. prostorová orientace či práce s kompenzačními pomůckami. Osvojování si těchto specifických dovedností probíhá přímo v rámci výuky. Nevýhodou speciálního školství je však segregace skupiny žáků se zrakovým postižením a také obvykle nutnost internátního pobytu. Děti jsou tak často již v předškolním věku vytrženy z rodinného prostředí. *„Přichází o každodenní sounáležitost s chodem rodiny, o rituály, zvyky, komunikaci*

specifickou pro jeho rodinu; účastní se jich jen o víkendech a prázdninách – když je doma.“ (Chvátalová, 2001, s. 46)

Pokud se rodina rozhodne pro integraci svého dítěte se zrakovým postižením do běžné školy, s pomocí speciálně-pedagogického centra vytipují vhodnou školu a dále spolupracují s učiteli na individuálním přístupu a možnostech přizpůsobení výuky. Pro dítě je tato alternativa výhodná, protože zůstává v rodinném zázemí a zároveň se přirozeně začleňuje do společnosti svých vrstevníků. Rovněž dochází ke vnímání dítěte se zrakovým postižením spolužáky, což je správná praxe pro skutečné komplexní začlenění. Dítě se zrakovým postižením se tedy setkává přirozeně s prostředím majoritní společnosti, seznamuje se a zároveň postupně vyrovnává se svým postižením a s limity, které toto postižení přináší. Snaha vyrovnat se vrstevníkům bez postižení ho může motivovat nebo na druhou stranu, podle osobnosti dítěte, traumatizovat. Záleží na schopnostech dítěte, rodinném zázemí, možnostech školy a vytvoření podmínek, zda je integraci možné zajistit.

Podpora studentů na vysokých školách

Na stupni vysokoškolského studia již nejsou speciální školy a ani speciální obory pro studenty se zrakovým postižením, respektive pro studenty se zdravotním postižením obecně. Žádoucí je zařazení studentů se zrakovým postižením do běžných studijních programů, aby probíhalo přirozeně začleňování do společnosti. Zde se můžou promítnout větší problémy studentů, kteří prošli vzděláním na speciálních školách. *„Pozorujeme na svých vrstevnících, kteří prošli speciální školou, speciální střední školou a jdou studovat například do Brna, kde je středisko pro podporu vzdělávání lidí se specifickými potřebami, že mají velké problémy. Nenaučili se totiž samostatnosti – jednak se o sebe postarat z hlediska praktické stránky, ale hlavně z hlediska jakési sociální samostatnosti.“ (Chvátalová, 2012, s. 22)*

Podporu studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy i studentům se zrakovým postižením, zajišťují specializovaná pracoviště působící při jednotlivých vysokých školách. Studenti se zrakovým postižením mají zejména ztíženou orientaci při pohybu a dále, i přes možnost pracovat s kompenzačními pomůckami, potřebují k dosažení stejných výsledků větší časový fond, a to vzhledem k časové náročnosti především při práci s textem ať již v bodovém písmu, či v digitalizované podobě. Pro

studenty se zrakovým postižením nabízejí všechna centra obdobné služby, mezi které patří:

- poradenství studijní, psychologické, sociálně právní, pedagogické, profesní apod.
- přípravné kurzy k testu studijních předpokladů, modifikace přijímacího řízení
- přehled studijních programů vhodných pro studenty se speciálními vzdělávacími potřebami, informace o oborech, pomoc při výběru,
- osobní a studijní asistence
- navržení a zprostředkování individuálního vzdělávacího plánu
- kurzy prostorové orientace
- zabezpečení studijní literatury, převod do elektronické nebo bodové formy
- zapůjčení kompenzačních pomůcek
- nácvik práce se speciální technikou
- zapisovatelský servis, časová korekce
- speciální studovny a knihovny se speciálním vybavením pro studenty se zrakovým postižením (PC s hlasovým a hmatovým výstupem, skenování...)
- zpřístupnění sportovních aktivit

Některé školy mají označení vstupů navigačními zvukovými majáčky či popisky označující učebny v Braillově písmu (např. Technická univerzita v Liberci). (Hůrková a kol., 2014)

Veškeré tyto služby směřují pouze k podpoře studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Rozsah studia a nároky by měly být pro všechny studenty stejné.

Speciálně pedagogická centra

Významnou roli při vzdělávání žáků se zrakovým postižením mají speciálně pedagogická centra. Jsou to školská zařízení poskytující poradenské služby dětem,

žákům, studentům se zdravotním postižením, jejich rodičům či zákonným zástupcům, školám a školským zařízením.

Věnují se zejména cílené depistáži, diagnostice, návrhům k zařazení do režimu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, návrhům podpůrných a vyrovnávacích opatření, vyhledání vhodné školy a podpoře integrace do mateřských, základních a středních škol, tvorbě individuálních vzdělávacích plánů, konzultacím pro zákonné zástupce, pedagogické pracovníky, sociálně právnímu poradenství, metodické činnosti pro pedagogy ale také zapůjčování kompenzačních pomůcek, odborné literatury. Speciálně pedagogická centra také vyhotovují podklad pro modifikaci přijímacích a závěrečných zkoušek na středních školách.

Speciálně pedagogická centra se specializují podle druhu postižení, kdy speciálně pedagogická centra pro žáky a studenty se zrakovým postižením nabízejí specifické služby jako je např. smyslová výchova, propedeutika čtení a psaní bodového písma, nácvik podpisu, zraková hygiena, rozvoj matematických představ, nácvik orientace a samostatného pohybu, nácvik sebeobsluhy, práce se speciálními pomůckami, sociálně rehabilitační program a metodické vedení asistentů pedagogů, kteří pracují s žáky se zrakovým postižením.

3.3 Sociální oblast

3.3.1 Dávky

Dávky, kterým zde je věnována pozornost, jsou pouze ty, které skutečně souvisí se zdravotním postižením. Další dávky, které mohou osoby se zrakovým postižením také čerpat (státní sociální podpora, pomoc v hmotné nouzi) zde nebudou rozebírány.

System důchodového pojištění

Základní zabezpečení při vzniku invalidity upravuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, kde jsou definovány podmínky pro nárok na invalidní důchod. Dle tohoto zákona existuje rozdělení do tří stupňů invalidity, od kterých se odvíjí výše přiznaného invalidního důchodu. Nárok na důchod, jeho výši a výplatu posuzuje a určuje Česká správa sociálního zabezpečení.

Dávky pro osoby se zdravotním postižením

1. Příspěvek na mobilitu - pro osoby se zdravotním postižením starší jednoho roku opakovaně se dopravující, či dopravované, které nejsou umístěny v pobytovém zařízení. Výše dávky je 400,- Kč měsíčně.

2. Příspěvek na zvláštní pomůcku – pro osoby se zdravotním postižením, kterým pomůcka zlepšuje možnosti sebeobsluhy, získání pracovního uplatnění, získání informací, vzdělání, styku s okolím a když není hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Výše příspěvku je přiznávána v závislosti na příjmu žadající osoby se zdravotním postižením a osob společně posuzovaných. Dále se posuzují celkové sociální a majetkové poměry.

Průkaz osoby se zdravotním postižením

Nárok na průkaz osoby se zdravotním postižením má osoba starší 1 roku s tělesným, smyslovým nebo duševním postižením charakteru dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, které podstatně omezuje její schopnost pohyblivosti nebo orientace, včetně osob s poruchou autistického spektra. Podle stupně funkčního postižení pohyblivosti nebo orientace a pro osoby s poruchou autistického spektra jsou vydávány průkazy TP (středně těžké postižení), ZTP (těžké postižení), ZTP/P (zvlášť těžké postižení s potřebou průvodce).

Vyhláška č. 388/2011 Sb. stanoví, které zdravotní stavy lze považovat za podstatné omezení schopnosti pohyblivosti a orientace.

Držitelům průkazu jsou podle typu průkazu přiznány určité výhody jako např. bezplatná doprava místní hromadnou dopravou, v případě průkazu ZTP/P bezplatná doprava také pro průvodce.

3.3.2 Služby

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách upravuje možnost svobodného výběru poskytovatele sociálních služeb osobám využívajícím některou z forem sociálních služeb na základě smluvních ujednání, případně využití péče rodinných příslušníků či jiných osob.

Poskytovateli sociálních služeb jsou nestátní neziskové organizace, příspěvkové a rozpočtové organizace, orgány státní správy a samosprávy a soukromé subjekty.

Sociální služby jsou financovány především ze státního rozpočtu formou dotací a grantů. Částečně se na financování podílí uživatelé služeb, kteří pro tento účel pobírají příspěvek na péči.

Příspěvek na péči

Osoby starší jednoho roku, jejichž dlouhodobě nepříznivý stav vyžaduje pomoc při zvládnutí základních životních potřeb, jsou poživateli účelové dávky „příspěvek na péči“, která je využívána na úhradu sociálních služeb. Jeho výše je podle stanoveného stupně závislosti na pomoci jiné osoby. Stupeň závislosti se stanoví podle počtu základních životních potřeb, které fyzická osoba není z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu schopna zvládat. Posuzovanými základními potřebami jsou mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost.

Výše příspěvku na péči pro osoby do 18 let věku činí za kalendářní měsíc:

- 3.000,- Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost nezvládnutí tří nebo čtyř základních potřeb)
- 6.000,- Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost nezvládnutí pěti až šesti základních potřeb)
- 9.000,- Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost nezvládnutí sedmi až osmi základních potřeb)
- 12.000,- Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost nezvládnutí sedmi až osmi základních potřeb)

Výše příspěvku na péči pro osoby starší 18 let činí za kalendářní měsíc:

- 800,- Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost)
- 4.000,- Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost)
- 8.000,- Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost)
- 12.000,- Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost)

Sociální služby

Sociální poradenství

Zákon o sociálních službách dělí sociální poradenství na základní sociální poradenství, které jsou povinni poskytovat všichni poskytovatelé sociálních služeb. Tato činnost by měla sloužit uživatelům k základní orientaci v dané problematice popř. získání kontaktů na další instituce.

Odborné sociální poradenství poskytují organizace, které se již specializují na konkrétní cílové skupiny a jejich problematice se věnují a znají ji. Poradenské služby jsou poskytovány zdarma. Příkladem organizace poskytujícího odborné sociální poradenství osobám se zrakovým postižením je Poradenské centrum spolku Okamžik.

Služby sociální péče

V rámci transformace sociálních služeb je snaha o vytvoření takové sítě sociálních služeb, aby pokrytí potřeb dovolovalo v co největší míře ponechat osoby se zrakovým postižením, resp. s jakýmkoliv postižením, v jejich přirozeném prostředí, podporovalo jejich zapojení do společnosti a terénní služby byly upřednostňovány před službami pobytovými, aby se tak vytvářela nebo prohlubovala sociální praxe. „*Mnozí moji vrstevníci neumějí zvládat základní mezilidské situace, nemají vybudovanou sociální zkušenost, a to je velká škoda.*“ (Chvátalová, 2012, s. 23)

Osobám se zrakovým postižením jsou určeny především tyto služby:

- osobní asistence
- průvodcovské a předčitatelské služby
- centra denních služeb
- podpora samostatného bydlení
- pečovatelská služba
- domovy pro osoby se zdravotním postižením
- chráněné bydlení
- odlehčovací služby

- sociální poradny
- sociálně terapeutické dílny
- tísňová péče

Služby sociální péče pro osoby se zrakovým postižením poskytují např. tyto organizace: Tyflocentrum o.p.s., Organizace nevidomých, Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR (SONS), Ústav sociální péče pro zrakově postižené v Brně – Chrlících, Palata – domov pro zrakově postižené v Praze, Charita v Opavě. (Hůrková a kol., 2014)

Služby sociální prevence

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách v §53 uvádí, že cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Pro osoby se zrakovým postižením jsou určeny především tyto služby:

- raná péče
- sociálně terapeutické dílny
- sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením
- sociální rehabilitace;

Příkladem institucí poskytující tyto služby je Tyfloservis, Společnost pro ranou péči, Pobytové a rehabilitační středisko pro nevidomé Dědina o.p.s., UnikaCentrum o.p.s., Karviná. (Hůrková a kol., 2014)

3.4 Podpora pracovního uplatnění osob se zrakovým postižením

„Nemožnost participace na trhu práce je považována za jednu z hlavních příčin sociálního vyloučení.“ (Burianová, 2010, s. 118)

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením uvádí v článku 27, že je uznáváno právo osob se zdravotním postižením na práci na rovnoprávném základě s ostatními; zejména právo na možnost žít se prací svobodně zvolenou nebo přijatou na trhu práce a v pracovním prostředí, které je otevřené, inkluzivní a přístupné osobám se zdravotním postižením.

Teze této Úmluvy se snaží podporovat zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který přiznává osobám se zdravotním postižením zvýšenou ochranu na trhu práce.

Úřad práce zabezpečuje pro osoby se zdravotním postižením pracovní rehabilitaci, která by měla vést k získání a udržení zaměstnání. Jednou z forem pracovní rehabilitace jsou rekvalifikační kurzy specializované pro osoby se zdravotním postižením.

Zaměstnavatelé jsou motivováni k vytvoření chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením příspěvkem na nákup vybavení pro vytvoření takového místa. Dále mohou získat příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů s chráněným místem spojených. Další motivací k zaměstnávání osob se zdravotním postižením je sleva na dani a dále za určitých, v zákoně definovaných podmínek, také příspěvek na vynaložené mzdové náklady. To ovšem bez vstřícného přístupu nestačí. „*U zaměstnavatelů převažují nejasné obavy a nechť zkoumat, jak nevidomému práci umožnit.*“ (Potměšilová, 2005, s. 17) Vytvoření pracovního místa pro osoby se zrakovým postižením souvisí právě především s postoji k těmto lidem. „*U nevidomých nespočívá bezbariérovost pracoviště v jednoduchém postavení rampy, ale v souboru postojů, a hlavně v ochotě spolupracovníků.*“ (Potměšilová, 2005, s. 17) Zde by právě měla přijít cílená, individuální a účinná podpora, která by přispěla k odstranění obav ze zaměstnání osoby se zrakovým postižením z důvodu neinformovanosti nebo nezkušenosti.

Burianová uvádí, že konkrétně na pomoc osobám znevýhodněným na trhu práce není zaměřená žádná ze sociálních služeb vymezených v zákoně. Nestátní neziskové organizace, které se věnují této oblasti, mohou mít zaregistrovanou obecně vymezenou službu sociální rehabilitace. (Burianová, 2010) Podporou pracovního uplatnění lidí se zrakovým postižením se zabývají některé z organizací pro osoby se zrakovým postižením a to formou poradenství, pomoci při hledání a udržení pracovního místa, rekvalifikačních kurzů. Mezi tyto organizace patří Tyflocentrum o.p.s., Fosa o.p.s., KAFIRA o.p.s., Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. (Hůrková a kol., 2014)

Podpora zaměstnávání nevidomých není systémová a nedaří se dostatečně informovat a motivovat zaměstnavatele k odvaze osobu se zrakovým postižením zaměstnat.

S h r n u t í:

V této části práce byly popsány některé z forem podpory ve zdravotnictví, školství, finanční podpora, sociální služby a podpora týkající se pomoci při zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Všechny formy podpory pro občany se zrakovým postižením by měly pomáhat při vytváření rovnoprávných příležitostí ve všech oblastech života společnosti. Účinnost poskytované podpory významně souvisí s informovaností osob se zrakovým postižením o této podpoře. Jaké mají lidé se zrakovým postižením informace o podpoře, co vůbec za podporu považují, jak ji využívají, je dílčím cílem výzkumu této práce.

4. Metodická část

V teoretické části došlo k obeznámení s pojmy osoba se zrakovým postižením, sociální pracovník, postoje, poskytovaná podpora. Vysvětlení daných pojmů je důležitým základem pro metodickou část práce.

4.1 Vymezení hlavního a dílčích cílů výzkumu

Hlavním výzkumným cílem je zjištění postoje a přístupu sociálních pracovníků a pracovníků k lidem se zrakovým postižením a také zjištění, jak samotní lidé se zrakovým postižením vnímají přístup sociálních pracovníků k nim a jaký mají postoj k systému podpory osobám se zrakovým postižením v ČR poskytované.

Uvedený cíl je rozložen na tři dílčí cíle:

DC1: Zjistit, jak znají sociální pracovníci problematiku osob se zrakovým postižením a jaké postoje k nim zauímají.

DC2: Zjistit, jaké mají osoby se zrakovým postižením zkušenosti s přístupem sociálních pracovníků k nim, jak si myslí, že by ony sami mohly ovlivnit postoje a práci sociálních pracovníků.

DC3: Zjistit, jaký postoj k poskytované podpoře mají osoby se zrakovým postižením, jakou podporu využívají, kde vidí prostor ke zlepšení podpory.

Tab. č. 1: Transformační tabulka dílčích cílů

Dílčí cíl	Technika	Respondenti	Tazatelské otázky
DC1	Rozhovor	Sociální pracovníci	TO1: Jak byste charakterizoval/a člověka se zrakovým postižením?
			TO2: Setkal/a jste se s člověkem se zrakovým postižením? Ve své práci nebo při jiné příležitosti?
			TO3: Myslíte si, že osoba se zrakovým postižením může žít plnohodnotný život?
			TO4: Co si myslíte, že je pro osobu se zrakovým postižením nejtěžší v každodenním životě?
			TO5: Jak si představujete, že lidé se zrakovým postižením tráví svůj volný čas?

			TO6: Kde/jak jste se dozvěděl/a to důležité o lidech se zrakovým postižením, co považujete pro svou práci za nezbytné?
			TO7: Co si myslíte, že je pro sociálního pracovníka nejdůležitější pro to, aby dovedl podporovat lidi se zrakovým postižením v sociálním začlenění?
		Osoby se zrakovým postižením	TO8: Co je pro člověka se zrakovým postižením nejtěžší v každodenním životě?
			TO9: Jak člověk se zrakovým postižením tráví volný čas?
DC2	Rozhovor	Osoby se zrakovým postižením	TO10: Jaké máte zkušenosti s jednáním sociálních pracovníků?
			TO11: Setkal/a jste se s nějakým zásadním pochybením sociálního pracovníka při komunikaci a přístupu k vám?
			TO12: Co si myslíte, že by měli sociální pracovníci vědět a prakticky znát, aby jejich práce pro lidi s těžkým zrakovým postižením byla účinnější?
			TO13: Jak můžete ovlivnit postoje a práci sociálních pracovníků, kteří vám zprostředkovávají nebo poskytují podporu?
DC3	Rozhovor	Osoby se zrakovým postižením	TO14: Jakou podporu poskytovanou v ČR využíváte?
			TO15: Podílil se někdo z rodiny na vaší podpoře? Popřípadě jak a z jakého důvodu?
			TO16: Jste dostatečně informovaný/á o poskytované podpoře osob se zrakovým postižením? Kde/jak informace získáváte?
			TO17: Co si myslíte, že by mohlo podporu lidí s těžkým zrakovým postižením zlepšit?

4.2 Metoda výzkumného šetření

V praktické části je využita strategie kvalitativní, kdy jsou zpracována data z polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky a lidmi se zrakovým postižením. Dílčí cíle jsou transformovány do tazatelských otázek, které byly pokládány vybranému vzorku respondentů. Po ukončení výzkumu došlo k analýze dat, zpracování a interpretaci.

Jako výzkumná metoda pro bakalářskou práci byl zvolen kvalitativní výzkum, neboť cíl práce, který je zkoumán, vyžaduje hlubší analýzu dat, k čemuž je právě vhodnější

kvalitativní výzkumná metoda. „*Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích*“ (Disman, 2000, s. 289).

Technika výzkumného šetření

Pro tento výzkum byl zvolen rozhovor jako technika výzkumného šetření. Žižlavský (2003) říká, že rozhovor je klíčovou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Výhodou rozhovoru je přímá interakce mezi výzkumníkem a respondentem, jak uvádí (Disman, 2000). Za základní formy rozhovoru jsou považovány rozhovor strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný. (Juránková, 2015) Dle Žižlavského (2003) rysům kvalitativního výzkumu odpovídá především polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. Pro získání dat v tomto výzkumu byl zvolen za nejvýhodnější formu polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor (též rozhovor pomocí návodu, částečně řízený) tvoří soubor stejně formulovaných otázek v určitém pořadí, které vytvoří osnovu, ale současně dává výzkumníkovi možnost se přizpůsobit tomu, jak se rozhovor vyvíjí a respondentovi otevírá i prostor pro subjektivní pohledy a názory. (Hendl, 2005)

Výzkumný soubor a realizace výzkumu

Výzkumný soubor se skládá z pěti sociálních pracovníků, a to dvou z Libereckého kraje, dvou z Prahy a jednoho z Plzeňského kraje. Oslovení byli vybráni záměrně z řad sociálních pracovníků na základě doporučení známých, přátel apod. Sociální pracovníci, jako výzkumný soubor, byli vybráni s úmyslem zjistit, jaký právě pracovníci této profese zaujímají postoj k osobám se zrakovým postižením, s přihlédnutím k tomu, že jsou o dané problematice dostatečně informováni, a to se promítne do jejich postojů. Dále bylo osloveno pět dospělých osob se zrakovým postižením různého věku. Opět se jednalo o záměrný výběr. Osoby se zrakovým postižením byly osloveny, protože se jedná o cílovou skupinu, které se celá práce týká. Dospělým osobám je věnována tato práce, proto, že jsou to právě ony, které se často musí spolehnout na podporu společnosti před podporou rodinnou, která je u dětí předpokládána a většinou i naplňována.

Seznam a popis respondentů:

Osoby se zrakovým postižením (dále označovány jako **N1-N5**)

N1 – žena, 39let, žije v Praze, nevidomá od narození, vzdělání – obchodní škola pro zrakově postižené, následný pomaturitní kurz na jazykové škole. Déle než rok pracovala v cestovní agentuře jako pomocná sekretářka rezervačního oddělení, poté práce v Tyfloservisu, v současné době nezaměstnaná.

N2 – žena, 37let, žije v Praze, nevidomá od narození, vzdělání – obchodní škola pro zrakově postižené, v současné době nezaměstnaná, od ukončení školy nenašla práci. Také z tohoto důvodu se přestěhovala ve svých 28 letech do Prahy.

N3 – žena, 56 let, žije v Praze, krátkozrakost od narození, od 9. třídy postupné zhoršování zraku, v 5. ročníku VŠ nevidomost, vzdělání – „klasické gymnázium“ a následné studium na Pedagogické fakultě, v současné době učitelka na střední škole pro nevidomé.

N4 – žena, 46 let, žije v Praze, nevidomá od narození, vzdělání – obchodní škola pro nevidomé v Praze, poté několik pracovních příležitostí jako telefonní spojovatelka v různých firmách, nyní již dlouhodobě nezaměstnaná.

N5 – muž, 35 let, žije v Praze, ztráta zraku ve 20 letech, nyní rozezná stíny, vzdělání – běžné gymnázium v době, kdy ještě neměl zrakové postižení, po ztrátě zraku absolvování masérského kurzu a po několika měsíčním hledání nástup do masérského salonu na zkrácený úvazek.

Sociální pracovníci (dále označovány jako **S1-S5**)

S1 – žena, 27 let, 4 roky sociální pracovnice Liberecký kraj.

S2 – žena, 44 let, 7 let sociální pracovnice Liberecký kraj.

S3 – žena, 53 let, 15 let sociální pracovnice Hl. město Praha.

S4 – žena, 47 let, 9 let sociální pracovnice Hl. město Praha.

S5 – muž, 37 let, 5 let sociální pracovník, Plzeňský kraj.

Otevřené otázky byly respondentům pokládány dle předem připravené osnovy a respondentům byl dán čas a prostor pro jejich zodpovězení. Dotazovaným byla zcela ponechána svoboda projevu a také v jakém rozsahu se chtějí k danému dotazu vyjádřit. Rozhovory byly vedeny v různých prostředích (domov, kavárna, zaměstnání), většinou podle volby dotazovaného. Rozhovory byly zaznamenávány se souhlasem všech respondentů na záznamové zařízení, ze kterého došlo k následovnému přepisu na PC a zpracování získaných informací.

Způsob analýzy získaných dat

Data získána z rozhovorů byla analyzována a zpracovávána kvalitativním výzkumem, kdy byly hledány podobnosti v odpovědích, ukazující na důvody zkoumaných jevů. Disman říká, že kvalitativní výzkum má schopnost nalézt neočekávané pravidelnosti. (Disman, 2000) V odpovědích byly hledány souvislosti, které určitou odpověď podpoří. Odpovědi se společnými rysy pak tvořily výstup pro shrnutí dílčích cílů. Vyhodnocení a propojení dílčích cílů vedlo k odpovědi na hlavní výzkumný cíl.

Etická rizika výzkumu

Etická stránka výzkumu, říká Gavora (2006) je nedílnou součástí každého výzkumu, který pracuje s lidmi. O to důležitější je ve výzkumu kvalitativním, kdy výzkumník vstupuje do těsného a často do dlouhodobějšího kontaktu se zkoumanými osobami, zjišťuje citlivé údaje, proniká do jejich soukromí. Reichel (2009) etické otázky rozděluje zhruba do dvou základních okruhů – etiku výzkumné práce a etické zásady práce s účastníky výzkumu. Etické zásady práce s účastníky výzkumu považuje autor za závažné a citlivé specifikum právě sociálních výzkumů, protože „výzkum nesmí v žádném případě jakkoliv ohrozit a natož poškodit zkoumané jedince fyzicky, psychicky, sociálně nebo jinak.“ (Reichel, 2009, s. 177).

Jak již bylo výše uvedeno, před počátkem pohovoru byli všichni zúčastnění respondenti dotázáni, zda dané rozhovory mohou být nahrány. Došlo také k upozornění, že dialog je zcela dobrovolný a mohou ho kdykoliv ukončit. Stejně tak, pokud by jim byla nějaká otázka či otázky nepříjemné a nechtěli na ně odpovídat, bude toto jejich rozhodnutí zcela respektováno.

Na druhou stranu bylo pro výzkum považováno za vhodné uvést základní informace o respondentech, a to jak o sociálních pracovnících, tak především o osobách se zrakovým postižením, v rozsahu základních informací o jejich zaměstnání, místě bydliště, zrakovém postižení apod. Všichni respondenti se zveřejněním těchto informací souhlasili.

4.3 Výsledky výzkumu a interpretace dat

V této kapitole jsou interpretovány výsledky výzkumu prováděného v rámci bakalářské práce. Pomocí zjištění získaných při zaměření na dílčí cíle byla nalezena odpověď na cíl hlavní.

DC 1 – Zjistit, jak znají sociální pracovníci problematiku osob se zrakovým postižením, jaké postoje k nim zauímají.

První dílčí cíl zkoumá, jak dobře teoreticky či z praxe znají sociální pracovníci problematiku osob se zrakovým postižením. Co si myslí, že je pro tyto osoby charakteristické, co je pro ně problematické, jak se k nim staví, v čem je jejich role při podpoře lidí takto postižených.

Na první otázku „**Jak byste charakterizoval/a člověka se zrakovým postižením?**“ odpovídali všichni tázaní sociální pracovníci obdobně - v podstatě intuitivně a laicky jako **S1** – „*Jedná se o osobu, která špatně vidí nebo nevidí vůbec.*“ nebo jinými slovy **S2** – „*Zrakově postižení jsou lidé, kteří mají poruchy zraku či úplnou slepotu.*“ Z těchto odpovědí ovšem také vyplývá, že tázaní zohlednili určité stupně tohoto postižení a jsou si vědomí, že není pouze jeden typ zrakového postižení. V tomto smyslu se vyjádřil i dotázaný **S5** – „*Člověk s poruchou zraku, vidící velmi špatně nebo vůbec.*“ Další dva respondenti připojili k charakteristice také těžkosti, které s sebou zrakové postižení přináší. **S3** – „*Jedná se o smyslově postiženého člověka, jehož postižení je komplikací jeho pohybu v prostoru.*“ **S4** – „*Je to člověk, kterého jeho zrakové postižení limituje v běžném životě.*“

Otázka zjišťující praktické zkušenosti s lidmi se zrakovým postižením „**Setkal/a jste se s člověkem se zrakovým postižením? Ve své práci nebo při jiné příležitosti?**“ odhalila, že není zcela běžné se při práci sociálního pracovníka s osobou se zrakovým postižením setkat **S2** – „*Neuvědomuji si, že bych se s nevidomým někdy setkala.*“ **S5** – „*Ne, osobně jsem se s nevidomým nikdy neseťkal*“

Zkušenost mají sociální pracovníce z Prahy, z čehož by se dalo usuzovat na větší koncentraci osob se zrakovým postižením v Praze **S3** – „*Ano, a to jak při své práci, kdy pracuji převážně se seniory, kteří mají i zrakové problémy, tak i v rodině, kdy moje maminka před několika lety téměř ztratila zrak.*“ **S4** – „*Ano, se zrakově postiženými přicházím do styku jak při své práci, kdy jsou mými klienty při sociálním šetření, tak v osobním životě, neboť moje sestra má nevidomé dítě.*“ případně ve větších městech, což by podpořila odpověď **S1** – „*Při své práci ne. Několikrát jsem nevidomého potkala, ale nikdy ne v našem městě. Myslím, že někdy v Liberci a několikrát v Praze, kdy mě zaujalo, že se nevidomí pohybovali samostatně v metru, nejspíš alespoň něco viděli.*“

Pohled sociálních pracovníků na možnosti a samostatnost osob se zrakovým postižením zkoumá otázka „**Myslíte si, že osoba se zrakovým postižením může žít plnohodnotný život?**“ Sociální pracovníci si plně uvědomují problémy, které jsou zrakovým postižením způsobené a ti, kteří nemají žádné osobní zkušenosti s lidmi se zrakovým postižením, nepředpokládají možnost plnohodnotného života těchto osob. Postoj těchto sociálních pracovníků k osobám se zrakovým postižením je tedy podceňující, což je nejspíš způsobeno neznalostí problematiky zrakového postižení. **S1** – „*Nemyslím si, že by člověk se zrakovým postižením mohl vést samostatný, plnohodnotný život.*“ **S5** – „*Osobně si nedokáži představit, že by například nevidomý mohl zvládat veškeré životní úkony bez bližší pomoci druhých, takže ne.*“ Ostatní dotázaní, kteří mají již s nevidomými zkušenost nebo jsou s touto tematikou více seznámeni, připouštějí možnost plnohodnotného života v širším slova smyslu s určitou podporou rodiny **S2** – „*Předpokládám, že omezení zraku s sebou přináší i jistá omezení v životě a že se takto postižení bez pomoci většinou asi v rámci rodiny neobejdou. Na druhou stranu vím, že nevidomí pracují třeba jako maséři a mohou se tedy plnohodnotně do společnosti začlenit.*“ případně jiné podpory **S3** – „*Otázkou je, co vše myslíte pod pojmem plnohodnotný život, ale dle mého názoru ano. Ve své podstatě s každým postižením, nemocí, handicapem se dá plnohodnotně žít. Ta samostatnost je již trochu horší, jsou věci, které bez druhých nezvládnou, ale tam jim může pomoci někdo z rodiny nebo mohou využít sociální služby.*“ **S4** – „*Z vlastní zkušenosti vím, že osoby se zrakovým postižením jsou velmi samostatné, ale v jistých věcech potřebují podporu, pomoc. Tady je prostor pro nás, sociální pracovníky.*“

Zde se již promítl rovnocenný postoj k lidem se zrakovým postižením a také přístup k nim, jako k příjemcům služeb a podpory, kterou sociální pracovníci poskytují.

Další bližší znalost problematiky osob se zrakovým postižením měla odhalit otázka **„Co si myslíte, že je pro člověka se zrakovým postižením nejtěžší v každodenním životě?“** Zde se opět projevil faktor již proběhlé zkušenosti s osobami se zrakovým postižením. Sociální pracovník bez zkušeností s osobami se zrakovým postižením odpověděl **S1** – *„Asi nakupování.“*. Většina odpovídajících si však plně uvědomuje základní problém s orientací a samostatným pohybem **S2** – *„Orientace.“* **S5** – *„Řekl bych, že vše, s čím se dennodenně setkáváme my všichni – nákupy, vyplňování formulářů na úřadech, vlastně i pohyb a orientace na těch úřadech.“* Další sociální pracovníci postihli svou odpovědí také další rozměr zrakového postižení a to psychickou zátěž, kterou může jakékoliv postižení působit. **S3** – *„Závislost na pomoci od ostatních.“* **S4** – *„Nemoci dosáhnoutí 100% samostatnosti a prospěšnosti svému okolí. Dále nenaplněné ambice.“*

Pohled sociálních pracovníků na osoby se zrakovým postižením odhaluje také představa o běžném životě těchto lidí a jejich aktivitách **„Jak si představujete, že lidé se zrakovým postižením tráví svůj volný čas?“** Přístup k osobám se zrakovým postižením jako k nesamostatným lidem bez životní náplně odhaluje odpověď **S1** – *„Asi moc nikam nechodí, jsou doma u TV.“* a také **S5** – *„Nedovedu si představit.“*. Naprostou závislost na ostatních vyjadřuje odpověď **S2** – *„Tráví čas s rodinou a rodina jim asi organizuje aktivity.“* Důležitost osobních zkušeností je znatelná z odpovědí sociálních pracovníků, které s lidmi se zrakovým postižením pracují a dokážou lépe posoudit jejich možnosti **S3** – *„Jedná se o běžné aktivity s přihlédnutím na zrakové omezení.“* rovnocenný postoj je patrný z vyjádření **S4** – *„Záleží to na osobnosti člověka – vesměs to kopíruje volné aktivity zdravé populace.“*

Přístup a důležitost znalostí problematiky osob se zrakovým postižením osvětluje dotaz **„Kde/jak jste se dozvěděl to důležité o lidech se zrakovým postižením, co považujete pro svoji práci za nezbytné?“** S osobou se zrakovým postižením se ve své činnosti setkaly pouze dvě z oslovených sociálních pracovníků. Obě také tuto praxi uvedly jako zásadní v získání vědomostí o lidech se zrakovým postižením. **S3** – *„Asi z dlouholeté praxe.“* **S4** – *„Především z praxe a samostudia, dále pak z osobních zkušeností i z rodiny. Žádné speciální školení v rámci práce jsem*

neabsolvovala.“ Zde je možná na místě poukázat na absenci výuky zaměřené na zdravotně postižené v rámci vysokoškolského studia nebo nedostatek školení při práci. Ostatní oslovení znalosti této tematiky nepovažují pro svoji práci za důležitou **S1** – *„Znám jen obecné informace z médií.“* **S2** – *„Nemám zkušenosti.“* **S5** – *„Jak jsem již uvedl, v práci jsem se s nevidomým osobně nesetkal.“*

„Co si myslíte, že je pro sociálního pracovníka nejdůležitější pro to, aby dovedl podporovat lidi se zrakovým postižením v sociálním začlenění?“ tento obecný pohled na důležitost sociálního pracovníka v sociálním začlenění nedovedl vyjádřit pouze jeden z dotazovaných **S5** – *„Nemohu posoudit.“* další oslovená se vyjádřila velice obecně **S1** – *„Ze zkušenosti nemohu posoudit, nesetkala jsem se se zrakově postiženým, ale dle mého názoru se jedná o stejný přístup jako k jedinci s jiným postižením.“* postoj chápající a podporující vyjádřila další z respondentek **S2** – *„Empatie k lidem s postižením – asi jako u všech klientů.“* důležitost informovanosti a znalostí konkrétní problematiky vyzdvihla další z dotazovaných **S3** – *„Znalost problematiky, umění se vcítit, pochopit, umět poradit, na koho se mohou obrátit.“* postoj rovnocenného přístupu odpovídajícímu nejlépe současnému pojetí podpory lidí se zrakovým resp. jakýmkoliv postižením je obsažen v odpovědi další z oslovených **S4** – *„Brát ho jako rovnocenného, který potřebuje podporu a služby, které mu pomohou v začleňování do majoritní společnosti.“*

Pro porovnání pohledu na osoby se zrakovým postižením z řad sociálních pracovníků se skutečnostmi ze života lidí se zrakovým postižením byly osloveny právě tyto osoby a byly jim položeny některé z otázek. **„Co je pro člověka se zrakovým postižením nejtěžší v každodenním životě?“** Z odpovědí je patrné, jak zásadní je pro osoby se zrakovým postižením pracovní uplatnění. Všechny dotazované osoby, které nejsou zaměstnané, považují právě malou možnost najít si práci za nejtěžší v jejich životě. **N1** – *„Neschopnost najít si práci, najít lidi pro volnočasové aktivity.“* **N2** – *„To, že nemohu najít práci a s tím spojená nenaplněnost života, někdy jednání u doktorů, na úřadech, nebo nedostatek lidí na volnočasové aktivity.“* **N4** – *„Nezaměstnanost a dále využití volného času.“* Ve výše uvedených odpovědích se také opakuje problém s doprovodem na volnočasové aktivity, s čímž souvisí i pocit osamělosti a vyčlenění způsobené zrakovým postižením **N5** – *„Pohyb bez doprovodu - např. na úřadech, částečná izolovanost a setkávání se s omezeným okruhem osob.“*

Možná překvapivě se samostatný pohyb jako zásadní problém objevil jen v jedné z odpovědí **N3** – „*Samostatný pohyb v neznámém prostředí, z toho vyplývající závislost.*“

„**Jak člověk se zrakovým postižením tráví volný čas?**“ Z uvedených odpovědí je zřejmé, že volný čas tráví lidé se zrakovým postižením opravdu podobně jako lidé bez postižení a záleží hlavně na tom, co daná osoba upřednostňuje. Ve dvou z odpovědí se odráží nutnost asistence nebo doprovodu při některých aktivitách nebo částečně i nedostatek přátel, se kterými by člověk se zrakovým postižením mohl aktivity provozovat a sdílet. **N1** – „*Ráda plavu, chodím do kina, divadla, na procházky. Samotnou mě to ale nebaví.*“ **N2** – „*Procházky, kultura, festivaly, pokud mám s kým jít.*“ Další dotazovaná představuje, vzhledem k zaměstnání a k tomu, že jako jediná má také rodinu a to manžela a dceru, pohled pracující ženy, která při současné starosti o rodinu jednoznačně nedisponuje tak velkým prostorem pro volnočasové aktivity. **N3** – „*Péče o rodinu, příprava do zaměstnání, četba.*“ Další odpovídající tráví velkou část času doma a z odpovědi není jasné, zda je to její volba nebo zda nemá jiné možnosti. **N4** – „*TV, kultura, hledání na internetu, čtu si.*“ Poslední s dotázaných je zaměstnaný a tak jeho časové možnosti jsou také omezené. Na druhou stranu z odpovědi vyplývá, že není izolovaný a stýká se pravidelně s přáteli **N5** – „*Brouzdání na internetu, poslech hudby, posezení s kamarády.*“

S h r n u t í DC 1

Sociální pracovníci dokáží charakterizovat osoby se zrakovým postižením a uvědomují si omezení a problémy, které osobám se zrakovým postižením toto postižení přináší. Zásadní pro postoje k osobám se zrakovým postižením je osobní zkušenost s těmito lidmi.

Sociální pracovníci bez zkušeností mají k osobám se zrakovým postižením postoj spíše podceňující, nedokáží si představit jejich plnohodnotný život, mají zkreslené představy o jejich největších těžkostech, o trávení volného času a naplnění života. Sociální pracovníci, kteří nemají klienty z řad osob se zrakovým postižením, nepovažují za důležité znát alespoň základní informace o těchto osobách.

Sociální pracovníci, kteří se s lidmi se zrakovým postižením setkali nebo kteří s nimi přicházejí do styku v rámci své profese, dokáží lépe vnímat jak schopnosti a možnosti těchto lidí, tak limity doprovázející zrakové postižení. Jejich postoj je

rovnocenný a k osobám se zrakovým postižením přistupují jako k lidem, kteří s nutnou podporou dokáží žít plnohodnotný život.

DC 2 – Zjistit, jaké mají osoby se zrakovým postižením zkušenosti s přístupem sociálních pracovníků k nim, jak si myslí, že by ony sami mohly ovlivnit postoje a práci sociálních pracovníků.

Druhý dílčí cíl zkoumá, jak sociální pracovníci přistupují k osobám se zrakovým postižením a jednají s nimi, zda znají specifika komunikace s lidmi s tímto postižením a také co by, z hlediska osob se zrakovým postižením, zkvalitnilo jejich práci.

„Jaké máte zkušenosti s jednáním sociálních pracovníků?“ Na základě průzkumu je nutno konstatovat, že sociální pracovníci, se kterými se dotazovaní setkali, nebyli vesměs dobře informovaní. Jejich znalosti dané problematiky nebyly dostatečné a informace jimi poskytované nebyly přesné. Obeznamení s kompenzačními pomůckami a jejich používání nedostatečné. Dotazovaní se však vyjádřili v tom smyslu, že všichni pracovníci nejsou stejní- zkušenosti nejdou tedy zobecňovat. **N1** – *„Myslím si, že je to člověk od člověka, moc je nepotřebuji. Vzpomínám si na jednu negativní zkušenost, kdy se paní na úřadu divila, proč a k čemu si žádám o bezdotykový telefon, když nevidím.“* Další dotazovaná má lepší zkušenosti se sociálními pracovníky v Praze než v menším městě odkud se do Prahy přestěhovala **N2** – *„V Praze je to lepší, v mém rodném městě horší, ale záleží na člověku. Při koupi počítače mi nechtěla sociální pracovnice proplatit monitor, prý ho k práci stejně nevyužiji.“* Z další odpovědi je možné vyvodit také různé zkušenosti s různými pracovníky a ocenění lepší informovanosti pracovníků **N3** – *„Zkušenosti různé, záleží na člověku. Je to lepší než za totality, je větší informovanost.“* Výzkum ale také odhalil zásadní chybu v jednání s klientem se zrakovým postižením, kterému byla odepřena zákonem daná práva **N4** – *„Záleží na osobě pracovníka – setkala jsem se jak s empatickým pracovníkem, tak s neosobním přístupem. Bohužel jsem zažila i významné pochybení ze strany sociálního pracovníka, kdy mi při správním řízení o příspěvku na péči nebylo umožněno nahlédnout do spisu. Také informace o příspěvku na kompenzační pomůcky nebyly správné. Je to ale spíš smůla, pokud sociální pracovník není dostatečně kompetentní a je to snad jen výjimečné.“* Pochybení ale nemusí být v tomto případě pouze na straně tohoto sociálního pracovníka ale i na

straně vedení a metodiky na tomto úřadě. Lehce negativní zkušenost je patrná i z vyjádření posledního dotazovaného N5 – „*Vesměs pozitivní, i když je pravda, že je raději nevyužívám. Někdy mi přijde, jako by ten příspěvek, o který jdu žádat, dávali ze svého. Na druhou stranu, když nemám s sebou doprovod, tak mi pracovnice vyplnila i sama žádost a to vím, že to není její povinnost.*“

„Setkal/a jste se s nějakým zásadním pochybením sociálního pracovníka při komunikaci a přístupu k Vám?“ Tři z dotázaných se shodli na tom, že sociální pracovníci se staví k osobám se zrakovým postižením s doprovodem jako by nebyli schopni si samostatně své věci zařízovat a jednají o jejich záležitostech s přítomným doprovodem či asistentem, jako by nebyli svéprávní. Tento postoj sociálních pracovníků je pro osoby se zrakovým postižením brán jako nejvýraznější komunikační chyba. Při takovéto nesprávné komunikaci se lidé se zrakovým postižením nemohou cítit bráni jako rovnocenní účastníci hovoru, naopak se cítí přehlíženi. N5 – „*Se sociálníma pracovníkama řeším stejné problémy jako např. s doktorama či jinýma úředníkama - ptají se na věci mého doprovodu a ne mě samotného. Chápu, že jim asi chybí „oční kontakt“, ale věřte, že mně je to velmi nepříjemné.*“ Jako možné řešení této situace vidí dotazovaní v chození na jednání bez doprovodu, což ale není vždy možné, vzhledem k problematické orientaci osob se zrakovým postižením. N2 – „*Když chodím sama, tak je vše v pořádku. Když si ale vezmu nějaký doprovod, obrací se na něj. Je to dosti nepříjemné, neboť ani ty kamarádi, co se mnou jdou, v tu chvíli neví, jak a zda mají odpovídat.*“ Řešením je dát důrazně sociálnímu pracovníkovi vědět, že jednajícím je člověk se zrakovým postižením, který je i přes svůj handicap schopen si své záležitosti řešit samostatně. N3 – „*Velmi mi vadí, když sociální pracovník nebo vlastně kdokoliv hovoří s doprovodem a ne se mnou. Na úřadech to pociťuji více, neboť se jedná přímo o mě, jdu řešit své věci, své problémy, žádosti apod. Už jsem se naučila chovat asertivně a prosazuji se tak. Jakmile úředník uvidí, že si vezmu slovo, tak pak se to zlepšilo a už se ptá přímo mě.*“ Další z dotazovaných nepociťuje žádné komunikační chyby ze strany sociálních pracovníků a oceňuje, že sociální pracovnice, po objasnění důvodu žádosti o konkrétní kompenzační pomůcku, příspěvek na ni přiznala. To svědčí o správné komunikaci mezi pracovníci a klientkou, vedoucí k žádoucímu výsledku. N1 – „*Nejsem si vědoma nějakého zásadního pochybení – i ten telefon, jak jsem uvedla, se nakonec vysvětlil a příspěvek jsem získala.*“ V poslední odpovědi je jako

komunikační pochybení uvedena nezainteresovanost sociální pracovnice do jednání. **N4** – „*Osobně jsem cítila nezáměr ze strany sociální pracovnice, jako by ani neposlouchala co jí říkám.*“

Co si myslíte, že by měli sociální pracovníci vědět a prakticky znát, aby jejich práce pro lidi s těžkým zrakovým postižením byla účinnější? Výzkum ukázal, že dotazovaní nejsou spokojeni se znalostmi sociálních pracovníků problematiky týkající se lidí se zrakovým postižením. Je zřejmé, že se respondenti setkávají se sociálními pracovníky, kteří se nespécializují na podporu lidí s tímto postižením. Alespoň ty nejzákladnější informace by však všichni dotazovaní i tak očekávali a vyžadovali. **N5** – „*Měli by o zrakovém postižení něco vědět. Postižení jsou různá a každé vyžaduje něco jiného.*“ **N4** – „*Jak jsem již uvedla, měli by znát, co zrakově postižení skutečně potřebují.*“ Také vcítění se a pochopení podpořené vědomostmi vidí další dotázaná jako cestu ke zlepšení práce sociálních pracovníků **N3** – „*Sociální pracovník by měl mít určitě nějaké sociální citění a dále znalosti. Když o něčem rozhodují, měli by vědět o čem a proč.*“ Důležitost rovnocenného, nepodceňujícího přístupu zdůraznila jedna z účastnic výzkumu **N1** – „*Nejvíce by pomohla osvěta, aby pracovníci věděli, co je jedinec se zrakovým postižením schopen zvládnout, aby jej nezneshopňovali, nejednat například s asistentem namísto klienta atd.*“ Při jednání o příspěvku na kompenzační pomůcku by dotazovaná ocenila znalost těchto pomůcek, což je logické, uvědomíme-li si, že sociální pracovník by měl být schopen případně informovat osobu žádající o pomůcku na jaké další pomůcky, které podporují a rozšiřují osobám se zrakovým postižením například možnosti získávat informace, je příspěvek také poskytován. **N2** – „*Měli by vědět, jak mají zrakově postižené vodit, jak jim pomáhat, měli by vědět a znát, že zrakově postižení potřebují počítače s hlasovým výstupem, se zvětšovací softwarem, mluvící mobily a další pomůcky, aby se nás neptali, co to je, k čemu to potřebujeme, když nevidíme a jak to funguje, že to neznají.*“

Jak můžete ovlivnit postoje a práci sociálních pracovníků, kteří vám zprostředkovávají nebo poskytují podporu? Jak důležitý je přístup k lidem se zrakovým postižením a jak moc tento přístup vnímají, ukazuje odpověď z výzkumu **N1** – „*Nedokážu přesně definovat, jak by bylo možné ovlivnit sociální práci a postoj, snad jen to, že můžeme, jakožto klienti, pracovníky navést, jak se k nám mají chovat.*“ Další z odpovědí je zajímavým návodem, jak přimět sociální pracovníky

k hledání informací o dané tematice, což v konečném důsledku ovlivní i postoj a přístup **N2** – „*Můžeme je o leccěms informovat, ptát se jich a chtít po nich odpověď. – Toto je může donutit hledat informace a odpovědi a tím se vzdělávat.*“ Jako důležitou pro zlepšení práce sociálních pracovníků uvádějí další z tázaných komunikaci **N3** – „*Nevím, zda jde něco ovlivnit. Snad komunikací s nimi. Obeznamit je s našimi potřebami.*“ **N5** – „*Služby nevyužívám, ale asi bych se snažil vysvětlit, o co mi jde a proč.*“ Zprostředkování vlastní zkušenosti se zrakovým postižením sociálním pracovníkům a praktického poznání potřeb a kompenzačních pomůcek by viděla další dotázaná jako nejlepší formu informování přinášející zkvalitnění služeb sociálními pracovníky poskytovaných **N4** – „*Měli by si sociální pracovníci vyzkoušet dělat různé věci poslepu, zajít se podívat do Kavárny po tmě, na Neviditelnou výstavu, veletrh pomůcek, do škol pro zrakově postižené, do Tyfloservisu, Tyflopomůcek, Tyflokabinetu a nechat si tam toho spoustu vysvětlit, vyzkoušet si tam dělat různé věci poslepu, ukázat pomůcky a to, jak fungují a jak s nimi zrakově postižení pracují. A neměli by jenom pořád sedět na úradě za stolem a rozhodovat od stolu teoreticky, když o tom neví nic prakticky.*“

S h r n u t í DC 2

Zkušenosti se sociálními pracovníky mají osoby se zrakovým postižením různé, přičemž záleží především na osobním přístupu jednotlivých sociálních pracovníků. Důležité jsou dále informace a znalosti sociálních pracovníků o potřebách osob se zrakovým postižením, v tom jakou podporu mohou nabídnout, v čem mohou pomoci, případně kam nasměrovat pro podporu již specializovanou.

Častým pochybením sociálních pracovníků je, že pokud osobu se zrakovým postižením někdo doprovází, automaticky se pracovník obrací na tento doprovod, místo aby mluvil přímo s osobou se zrakovým postižením.

Změně postojů sociálních pracovníků k osobám se zrakovým postižením by prospěla větší informovanost o různých záležitostech a potřebách osob se zrakovým postižením a zlepšení vzájemné komunikace. Sociální pracovníci by si měli nechat vysvětlit, co a proč osobám se zrakovým postižením pomůže, co je pro ně důležité.

DC 3 – Zjistit, jaký postoj k poskytované podpoře mají osoby se zrakovým postižením, jakou podporu využívají, kde vidí prostor ke zlepšení podpory.

Třetí dílčí cíl se věnuje poskytované podpoře a jejímu využití, povědomí osob se zrakovým postižením o této podpoře a také náhledu na možné zlepšení této podpory.

„Jakou podporu poskytovanou v ČR využíváte?“ V odpovědích je vyjádřena nespokojenost nad nabídkou volnočasových aktivit ale také nad přístupem úřadů, který by určitě šel zlepšit. Osoby se zrakovým postižením využívají příspěvek na zvláštní pomůcku N1 – *„Bohužel, moc velká podpora zrakově postižených například v Praze není, v jiných městech je to lepší. V Praze není žádná organizace schopna nabídnout například širokou škálu volnočasových aktivit. Určitě využívám příspěvky na pomůcky, ale i tomu se snažím vyhnout, protože úřad je mimo cesty, kudy chodím. Za podporu bych rovněž považovala, kdyby byly všechny písemnosti zasílány elektronicky, ne papírově. Rovněž bych uvítala ohledně písemností, kdyby nebyly zasílány doporučeně, ale alespoň normální poštou, je otravné stát fronty.“* V další odpovědi je na za podporu považována hlavně podpora materiální N3 – *„Využívám sociální podporu státu a to tím, že pobírám invalidní důchod, příspěvek na mobilitu, příspěvek na péči a příspěvky na pomůcky.“* Důležitost finanční podpory je patrná také z vyjádření N4 – *„Využívám různé dávky, protože jsem nezaměstnaná a tak dost řeším finance. Invalidní důchod mi na běžné výdaje nestačí.“* Další odpověď svědčí o značné informovanosti o organizacích nabízejících podporu lidem se zrakovým postižením a využívání této podpory. Jako nefunkční byla označena činnost Úřadu práce. Opět je poptávána větší podpora volnočasových aktivit.

N2 – *Já využívám službu dobrovolníků z Okamžiku. Dále využívám od února služeb občanského sdružení FOSA, kde se zabývají podporovaným zaměstnáváním. Využívala jsem služeb Tyfloservisu, Tyflocentra a Tyflokabinetu. Ještě využívám služby v SONS a to právní poradnu, knihovnu pro nevidomé v Krakovské a odebírám časopis Zora a časopis Naše šance. Využívala jsem služeb na Úřadu práce půl roku, kde mi vůbec nepomohli a tam by se měli zabývat podporovaným zaměstnáváním osob se zdravotním postižením. Využívala bych sociální podporu a služby daleko víc, kdyby byla nabídka, která chybí a to ohledně trávení volného času, cvičení, sportování, kurzů, kultury, zaměstnávání a dobrovolníků.* Další odpovídající se zaměřila na celkový pohled vyrovnávání šancí osob se zdravotním postižením, ke kterému se ČR zavázala přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením,

ale jejíž aplikace v praxi se teprve vyvíjí a ne vždy se daří. **N5** – „Podpora? No, hodně se mluví o integraci a inkluzi, ale máme-li něco dostat v přijatelné podobě, tak je to problém a až na paní na našem úřadu práce se snaží nás na všech úřadech všichni buzerovat.“

„Podílí se někdo z rodiny na vaší podpoře? Popřípadě jak a z jakého důvodu?“

Jak velká část podpory leží na rodinných příslušnících, je zřetelné z odpovědí všech dotazovaných. **N5** – „Určitě, a dost mi to pomáhá. Rodiče nebo sestra mi chodí pravidelně uklidit byt, pomůžou rozdělit prádlo do pračky – ostatní si udělám sám, ale to rozdělení dle barev, i přes pomůcky, mi dělá občas problém. O víkendu taky nemám oběd, takže jsem rád, když mi rodina navaří.“ Také úspora prostředků je nezanedbatelným důvodem využívání rodinných příslušníků a upřednostnění jejich podpory před nákupem sociálních služeb **N1** – „Ano, několikrát do měsíce využívám pomoci od svých rodičů. Mamka přijede, navaří mi a jídlo zamrazí. Dále mně pomůže s úklidem, popřípadě s prádlem. Když je potřeba, doprovodí nebo odveze mě, kam právě potřebuji. A důvod? Proč bych měla za to platit, když mi to rodiče sami nabídli? Byly by to zbytečně vyhozené peníze.“ **N2** – „Samozřejmě, je to především moje maminka. Pomáhá s úklidem, vařením. Na druhou stranu si ji neberu s sebou na nákupy oblečení. Vnucuje mi svůj vkus a to nemám ráda. A proč toho využívám? Je to opět o financích – poměrně dost peněz tím ušetřím.“ O tom, že určitou pomoc osoby se zrakovým postižením potřebují, i když žijí samostatně, vypovídá také další z dotazovaných **N4** – „Snažím se, co jde zvládat sama, ale přesto potřebuji jednou za čas například generální úklid. I přes snahu nejdou některé práce zvládat bez zrakové kontroly. Pomáhá mi mamka.“ Trochu jiná situace je u osob se zrakovým postižením, které žijí s někým ve společné domácnosti. To, co by osoba s postižením nemusela zvládnout, obstarávají pak přirozeně ostatní rodinní příslušníci **N3** – „Můj manžel je také v invalidním důchodu a nechodí do zaměstnání. Má ještě nějaké zbytky zraku, takže zatímco já chodím do práce, on je ten, který se stará o rodinu a vyřizuje za nás oba věci na úřadech. Když potřebujeme pomoc, např. s vyplněním formulářů apod. požádáme naši dceru, které její čas ale nějak finančně vykompenzujeme – víme, že to dělá na úkor svého času.“

„Jste dostatečně informován/a o poskytované podpoře osob se zrakovým postižením? Kde/jak informace získáváte?“

Svoji informovanost o poskytované podpoře nedokázali posoudit dva z dotazovaných, kteří si informace obstarávají sami

převážně od přátel a známých **N2** – „*Nevím, zda jsem dostatečně informována, ale informace dostávám většinou od známých, zrakově postižených kamarádů*“ **N5** – „*Nejsem si zcela jist, dostanou se ke mně informace pouze od kamarádů, nebo co si sám najdu.*“ K získávání informací využívá další respondent internet, kde je možno také čerpat ze stránek organizací, které se na problematiku osob se zrakovým postižením specializují **N4** – „*Hodně informací najdu na internetu. Dost informací je na stránkách Okamžiku. Pokud potřebuji něco konkrétního, doptám se známých se zrakovým postižením nebo na úřadě.*“ Další dvě odpovídající pracují v organizacích, které se věnují osobám se zrakovým postižením a díky této okolnosti mají přístup k informacím usnadněn **N3** – „*Nevím, zda se ke mně dostanou informace o všech poskytovaných službách, ale vzhledem k mé profesi, kdy vyučuji na škole určené pro zrakově postižené děti, tak mám přehled o aktuálně nabízených službách. Ve škole působí sociální pracovníce.*“ V další odpovědi můžeme nalézt to, že i velká organizace, která byla v jedné z předchozích odpovědí kritizována, může mít svůj pozitivní přínos. SONS ČR vydává časopis pro osoby se zrakovým postižením, kde lze nalézt informace pro tyto osoby určené. Časopis vychází v tištěné i elektronické formě. **N1** – „*Vzhledem k tomu, že v daném prostředí pracuji a pohybuji se v něm, tak jistý přehled o nabízených sociálních službách mám. Má nejlepší kamarádka odebírá časopis ZORA, tak mi případné nové informace sdělí. Víte, nejvíce se informace asi stejně nejlépe rozšíří mezi námi postiženými.*“ Význam sdílení informací mezi osobami se stejným postižením, jako základní zdroj informací, je však nezpochybnitelný.

„Co myslíte, že by mohlo podporu lidí s těžkým zrakovým postižením v ČR zlepšit?“ Důležitost provázanosti a spolupráce jednotlivých organizací nacházíme v odpovědi jedné z dotázaných, která také poukazuje na nepružnost velkých organizací **N1** – „*Nejvíce by podpoře pomohla oborová provázanost, aby sociální pracovníci věděli o organizacích, které poskytují sociální služby, úřady práce by měly s těmito organizacemi spolupracovat, posílat k nim klienty atd. Dobře hodnotím ranou péči. Osobně bych asi zrušila SONS a rozdělila ho na menší organizace, neboť existence jednoho velkého „kolosu“ neumožňuje individuálnější péči, co by zvládly právě menší organizace.*“ Poptávku po informovanosti poskytovatelů podpory vyjadřuje další z respondentů **N2** – „*Sociální pracovníci by měli být informováni a měli by informovat zrakově postižené o tom, na co mají nárok. Měli by znát teorii,*

legislativu, na co mají zrakově postižení nárok, měli by vědět, na co jim dávají peníze, např. by měli znát pomůcky pro zrakově postižené, měli by pracovat jak v teorii na úřadě, tak i v praxi v terénu. Měli by zrakově postižené informovat, vědět a znát, jak mohou využít volný čas, kde brát dobrovolníky, co dělat ve volném čase, kam mohou jít sportovat a kam za kulturou. Měli by pomoci, poradit a pomoci ohledně shánění bytů pro zrakově postižené a s pracovním uplatněním pro zrakově postižené.“ Další z dotazovaných dokonce navrhuje způsob získání informací o potřebách osob se zrakovým postižením **N4** – *„Asi znalost toho, co opravdu zrakově postižení potřebují. Třeba nějaký průzkum, který by někdo zorganizoval.“* Důležitost kontinuální podpory po ukončení studia si uvědomuje dotazovaná učitelka se zrakovým postižením, která z vlastní zkušenosti ví, jak málo absolventů se zrakovým postižením získá práci **N3** – *„Podpora by se měla soustředit hodně na zrakově postižené absolventy a propojit práci více institucí při začlenění zrakově postižených a postižených vůbec do pracovního procesu. Dodat jim tím sebevědomí, pocit důležitosti.“* Větší podpora zaměstnávání je zásadním tématem, které osoby se zrakovým postižením řeší. O postoji k lidem se zrakovým postižením vypovídá odpověď další dotazované, kdy je zřetelné podceňování osob se zrakovým postižením a nepochopení současného přístupu k těmto osobám. **N2** – *„Chybí mi podporované zaměstnávání. V roce 2005 jsem měla špatné zkušenosti s Úřadem práce, kdy mi úřednice odmítala zaregistrovat s odůvodněním, že nemohu pracovat. Já jsem s tímto zásadně nesouhlasila, neboť jsem pracovat chtěla a především, s jistým omezením, pracovat mohu.“* Neprofesionální postoj úřednice, kdy je nutné upozornit, že se nejedná o sociálního pracovníka, může ukazovat na nesprávný postoj celé společnosti, na některé nepřekonané předsudky vůči osobám s postižením. Zlepšení podpory zajištěním vyšších dávek navrhuje další dotazovaný **N5** – *„Pro ty, kdo podporu potřebují a třeba nemají práci, by asi nebylo na škodu zvýšit dávky.“*

S h r n u t í DC 3

Osoby se zrakovým postižením považují za poskytovanou podporu především podporu finanční. Ostatní podporu využívají minimálně, neboť ji označují v tom, co skutečně potřebují a poptávají, za nedostatečnou nebo zcela chybějící. Postrádána je především podpora zaměstnávání a volnočasových aktivit. Osoby se zrakovým postižením často podporuje rodina. Rodinný příslušník osobu se zrakovým postižením doprovází, pomáhá s domácími pracemi, vyplňováním formulářů apod.

Ke zlepšení podpory pro osoby se zrakovým postižením by přispěla spolupráce jednotlivých organizací a institucí, větší znalosti pracovníků o záležitostech osob se zrakovým postižením a jejich každodenního života. Podstatné pro účinnost podpory je také informování o nabízených službách směrem od organizací.

4.4 Vyhodnocení hlavního výzkumného cíle

Sociální pracovníci dokáží přirozeně charakterizovat osoby se zrakovým postižením. Bez ohledu na znalost problematiky zrakového postižení umí odhadnout omezení z tohoto handicapu vycházející. Postoj sociálních pracovníků k lidem se zrakovým postižením je především ovlivněn praktickou zkušeností s osobami s tímto postižením. Teoretické znalosti, kterými sociální pracovníci disponují, nedosahují takové hloubky, aby na jejich postoje k osobám se zrakovým postižením měly podstatný vliv. Sociální pracovníci, kteří neměli možnost se s osobou se zrakovým postižením setkat, si nedovedli představit běžný život osob se zrakovým postižením. Nedokázali označit, co může být pro osoby se zrakovým postižením v každodenním životě nejtěžší, ani jak prožívají svůj volný čas a také si nedovedli představit, že by lidé se zrakovým postižením mohli plnohodnotně prožívat svůj život. Jejich postoj k osobám se zrakovým postižením byl nedoceňující, nerovnocenný.

Sociální pracovníci s alespoň minimální zkušeností s lidmi se zrakovým postižením, k těmto lidem přistupují s respektem, vědomi si jejich schopností a možností. Jejich postoj k osobám se zrakovým postižením je rovnocenný, přiměřený a tito sociální pracovníci rozumí tomu, že osoby se zrakovým postižením mohou, za přispění nutné podpory, prožít naplněný, spokojený život.

Zkušenosti osob se zrakovým postižením vypovídají o tom, že přístup sociálních pracovníků vychází více z osobnosti a empatie tohoto pracovníka než z jeho profesních znalostí. Lidé se zrakovým postižením se často setkávají s některými pochybeními v komunikaci s nimi, ze kterých lze odvodit nerovnocenný postoj k těmto lidem. Není výjimkou, že sociální pracovníci jednají s doprovázejícími osobami místo s osobami se zrakovým postižením, kterých se jednání týká.

Z poskytované podpory, která byla rozebrána v teoretické části, využívají dospělé osoby se zrakovým postižením především finanční podporu, výjimečně asistenci. Osoby se zrakovým postižením často využívají jako doprovod některého z rodinných příslušníků, kteří jim také pomáhají s domácností, nebo s dokumenty, formuláři

apod. Lidé se zrakovým postižením by ocenili větší podporu pracovního uplatnění a také při volnočasových aktivitách.

Závěr

Teoretická část vysvětlila některé základní pojmy, jako zrakové postižení, sociální pracovník, postoj, kterým se následně věnuje i praktická část. Ze zkoumání vybraného vzorku respondentů se podařilo dosáhnout odpovědí na dílčí cíle i hlavní výzkumný cíl. Závěry mohou být ovlivněny omezeným počtem respondentů, což je riziko, které s sebou zvolená kvalitativní výzkumná metoda přináší. Toto riziko však vyvažuje větší hloubka získaných odpovědí, což je pro zvolené téma výzkumu výhodou. V teoretické části došlo k seznámení s předpoklady sociálních pracovníků k výkonu jejich profese. Výzkum ukazuje, že jedním z nejdůležitějších předpokladů je empatie, která může v určité situaci nahradit i nedostatečnost v odborné způsobilosti. Z výzkumu je dále čitelné, že teoretické znalosti problematiky osob se zrakovým postižením, ať již získané v rámci studia, či samostudia, nejsou na takové úrovni, aby při jednání s lidmi se zrakovým postižením nedocházelo k chybám, ze kterých mohou osoby se zrakovým postižením cítit nerovnocenný postoj zaujímaný sociálním pracovníkem. Tento postoj lze odvodit z pochybení v komunikaci, kdy pokud jsou osoby se zrakovým postižením někým doprovázeny, komunikují automaticky sociální pracovníci o záležitostech těchto osob s doprovázejícím. Tato skutečnost se osob se zrakovým postižením významně dotýká. Informovanost o některých specifikách komunikace a práce s osobami se zrakovým postižením a teoretické znalosti by měli tento nesprávný přístup odstranit. Z výzkumu vyplynulo, že cestu ke zkvalitnění práce sociálních pracovníků a formování objektivních postojů k osobám se zrakovým postižením vidí tyto právě ve znalostech a informacích o lidech se zrakovým postižením. Důležité je, aby sociální pracovníci věděli, co lidé se zrakovým postižením za přispění kompenzačních pomůcek a další podpory dokáží samostatně zvládat.

Teoretická část se věnovala také podpoře, která je poskytována v ČR. Na tyto informace navazuje část výzkumu týkající se právě podpory. Z výzkumu vychází, že osoby se zrakovým postižením chápou podporu především jako podporu peněžitou ve formě důchodu, dávek a příspěvků. Uvědomují si i jiné způsoby podpory ale využívají je minimálně, jak z finančních důvodů, tak z toho důvodu, že nabízená podpora nepředstavuje to, co lidé se zrakovým postižením opravdu potřebují. Podpora, která je nejvíce poptávána, je především ta, která skutečně směřuje k zapojení lidí se zrakovým postižením do společnosti, k odstranění izolovanosti. K

tomu by vedlo právě získání pracovního uplatnění nebo zapojení do sportovních, kulturních a dalších aktivit. Z výzkumu je dále zřejmé, jak významná je přirozená funkce rodiny, jak podstatně se podílí na podpoře směřující k zajištění samostatného života v přirozeném prostředí.

Zlepšení poskytované podpory by podle respondentů pomohla větší informovanost poskytovatelů podpory o potřebách osob se zrakovým postižením. Za důležité dotazování označují teoretické i praktické znalosti problematiky osob se zrakovým postižením, ale také vzájemnou znalost organizací věnujících se podpoře osob se zrakovým postižením a jejich spolupráci.

Praktický přínos práce je zjištění, že sociální pracovníci nemají dostatečné teoretické znalosti dané problematiky. Pomoci by mohl větší prostor věnovaný této tématice již v rámci sociálních studií a dále důraz na prohlubování teoretických znalostí v průběhu vykonávání profese. Další zjištění, které by mohlo mít praktický význam je, že poskytovaná podpora není vždy podporou požadovanou a je otázkou, zda by nebylo vhodné provést průzkum toho, jakou podporu k docílení začlenění osob se zrakovým postižením do společnosti tyto osoby skutečně potřebují a postrádají.

Seznam použitých tabulek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka k dílčím cílům – str. č. 32-33

Seznam použité literatury

BURIANOVÁ, Iva. Role sociálních pracovníků v rámci zaměstnávání osob znevýhodněných na trhu práce. *Sociální práce*. 2010, č. 4, s. 111-119. ISSN 1213-6204.

ČÁLEK, Oldřich. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených*. Praha: Achát, 1992.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

GAVORA, Peter. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007. ISBN 978-80-223-2317-8.

HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

HEGER, Vladimír. *Komunikace ve veřejné správě*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3779-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HOŠOVÁ, Petra, Marie HŮRKOVÁ a Miroslav MICHÁLEK. *Manuál pomoci nevidomým*. Praha: Okamžik, 2015. ISBN 978-80-86932-41-5.

HŮRKOVÁ, Marie, Vít LIŠKA a Jana VONDRÁČKOVÁ. *Adresář poskytovatelů sociálních a jiných služeb pro osoby se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik, 2014. ISBN 978-80-86932-39-2.

CHVÁTALOVÁ, Helena. *Jak se žije dětem s postižením: problematika pěti typů zdravotních postižení*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-588-1.

CHVÁTALOVÁ, Helena. *Jak se žije dětem s postižením: po deseti letech*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0086-4.

JESENSKÝ, J. *Tyflologické minimum a základy komplexního zabezpečení zrakově postižených*. Praha: Horizont, 1988. 26s. ISBN 40-040-88 02/37.

JURÁNKOVÁ, Lenka. *Postoj sociálních pracovníků k využití svého vzdělání při práci s příjemci dávek hmotné nouze* [online]. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, katedra sociální politiky a sociální

práce. Vedoucí práce prof. PhDr. Libor Musil, CSc. [cit. 5. 3. 2016] Dostupné z: http://is.muni.cz/th/63114/fss_m/Jurankova_Lenka_diplomova_prace.pdf

KEBLOVÁ, Alena. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 2., upr. vyd. Praha: Septima, 1998. ISBN 80-7216-051-6.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-150-9.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Základy oftalmopedie*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0667-6.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie - Andragogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1191-1.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.

MICHALÍK, Jan a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

MIŠOVIČ, Ján. *Komunikace ve společnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2015. ISBN 978-80-7380-545-6.

MUSIL, Libor. Záleží na sociálních pracovnících, zda žadatelům nabídnou služby napomáhající ke zlepšení života. *Sociální práce*. 2007, č. 1, s. 45-49. ISSN 1213-6204.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

PITROVÁ, Šárka. *Chraňte svůj zrak*. Praha: Grada, 1993. Pro vaše zdraví. ISBN 80-7169-037-6.

POTMĚŠILOVÁ, Radka. Je zaměstnání nevidomého velký problém? *Můžeš*. 2005, č. 10, s. 15-17. ISSN 1213-8908.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

SEIFERT, Radek. Vyhýbám se tomu, aby mi moje vlastní životní zkušenost byla vodítkem při práci s klientem. *Sociální práce*. 2010, č. 4, s. 4-7. ISSN 1213-6204.

SMÝKAL, Josef. *Pohled do dějin slepeckých spolků*. Brno: Slepecké muzeum SONS, 2000. Knižnice slepeckého muzea v Brně, 8.

ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2002. ISBN 80-7044-448-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

ŽIŽLAVSKÝ, Martin. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3110-7.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.10/2010 Sb.m.s. – o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením

Listina základních práv a svobod

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů